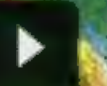

/ 68

चांदोबा

ऑगस्ट १९९०

THE MOST ENDEARING GIFT
FOR YOUR NEAR AND DEAR WHO IS FAR AWAY

CHANDAMAMA

Give him the magazine in the language of his choice—
Assamese, Bengali, English, Gujarati, Hindi, Kannada,
Malayalam, Marathi, Oriya, Sanskrit, Tamil or Telugu
—and let him enjoy the warmth of home away from home.

Subscription Rates (Yearly)

AUSTRALIA, JAPAN, MALAYSIA & SRI LANKA

By Sea mail Rs. 81.00 By Air mail Rs. 156.00

FRANCE, SINGAPORE, U.K., U.S.A.,
WEST GERMANY & OTHER COUNTRIES

By Sea mail Rs. 87.00 By Air mail Rs. 156.00

Send your remittance by Demand Draft or Money Order favouring
'Chandamama Publications' to:

नेपाळ मध्ये लोकशाही

हिमालय पर्वताच्या दक्षिण बाजूस त्यामुल
नेपाळ देश पसरलेला आहे. आपल्या
देशाच्या उत्तरेकडील सीमेवर असलेल्या
नेपाळ राज्याच्या पश्चिमेला सतलज नदी
वाहते. याच्या पूर्वेच्या सरहद्दी वर सिक्किम
आहे. सुमारे दीड कोटी लोकसंख्या असलेल्या
या नेपाळची राजधानी आहे काठमांडू.
नेपाळ मध्ये हिन्दू व बौद्ध धर्मीयांची
संख्याच अधिक आहे. नेपाळचा शेजारी
आणखी एक देश आहे चीन, पण नेपाळचे
भारताशी अधिक निकटचे संबंध आहेत.
हे संबंध अलीकडच्या काळातील नव्हेत, तर
पुरातन काळापासून चालत आलेले आहेत.
सम्राट अशोक व समुद्रगुप्ताच्या काळात
ही नेपाळ यांच्या राज्याचा एक भाग
होता.

सन १८४६ ते सन १९५१ पर्यंत
नेपाळ वर राजे राज्य करीत असत.
वंश-परंपरेने आलेले सरदारच 'राणा'
नावाचे नेपाळ वर राज्य करीत.

सन १९५१ मध्ये सा राजा लोकांच्या
विरुद्ध एक जनता-आंदोलन सुरू झाले.
राणांच्या हातावली राज्य-कारभारची सूत्रे

राजांच्या हाती आली. तरी पण लोकांनी
लोकशाही करता सदा वाई ठेवला. जनता
कधी निवडणुकीच्या जाग्यारे आपला संजो
नियुक्त करी, पण ती फार काळ टिकत
नसे; कारण शेवटी राजाचा निर्णयच
अंतिम असायचा!

सन १९६१ मध्ये राजा महेन्द्रने पार्टी-
रहित 'राष्ट्रीय पंचायत' पद्धति अंमलात
आणली. पण लोकभताला चाचा फोडायला
ही पद्धत ही तितकी उपयुक्त ठरली नाही.
सामान्य जनतेच्या अडथळी ती दूर करू
शकली नाही. म्हणून नेपाळच्या जनतेने
सामंजस राजा नि अनुपयुक्त 'शार्टररहित'
राष्ट्रीय पंचायत' यांच्या विरुद्ध चळवळ
सुरू केली. जनतेने सर्वसाधारण निवडणूक
नि पार्टी-पद्धति यांची मागणी केली.

सन १९७२ मध्ये राजा महेन्द्रचे वैहा-
नसान झाल्यानंतर त्याचा मुलगा बीरेन्द्र
राजा बनला. काळाची पवळे ओळखून
जापल्या अधिकार-पदावर राहून राजा
बीरेन्द्रने अधिक समजूतदारपणा दाखवला
आणि लोकांच्या इच्छेनुसार लोकशाही
स्वीकारण्याचा निर्णय घेतला. हा निर्णय

मोठा प्रशंसनीय ठरला. यामुळे राजा वीरेन्द्र लवकरच ब्रिटनच्या राणीसारखा नामधारी शासक होणार होता, पण त्याने याची पर्वा न करता लोकांच्या आनंदात आपला आनंद मानला.

आता नेपाळी प्रजा खुश झाली. वन्याव दिसांची इच्छा आता पूर्ण झाली आहे.

नेपाळचे लोक आपल्या तवीन अधिकारांचा उपयोग करून आपल्या नेत्याची निवड आता करू शकतात नि लोकहाराचे फायदे मिळवू शकतात. होय, त्याचे पुढारी त्यांना कोणत्या दिशेने घेऊन जातील, यावर नेपाळी जनतेचे भविष्य अवलंबून राहील.

सत्कारक्षेत्रावर

लुसिपपुरमध्ये धर्मवीर नावाचा न्यायाधीश होता. तो थोडा बुद्धिमान असून न्यायशास्त्राचे त्याचे अध्ययनही गाढ होते. राज्यशासनाकडूनच त्याची न्यायाधीश म्हणून नेमणूक झालेली होती. गावातले सर्व लोक जाणून होते की गावातली भांडणे निपटणे म्हणजे धर्मवीरच्या हाताचा मळ होता! तेथील राजाच्या कार्या ही वार्ता पोचली की न्यायशानाच्या नावतेत धर्मवीर हा मजोड न्यायाधीश आहे.

रावाला वाटले की आपण धर्मवीरचा सत्कार करणे उचित होईल. नंतर सत्कारसमारंभाची व्यवस्था होऊन तसे धर्मवीरलाही कळवले गेले. धर्मवीरला असल्या सत्काराची मुळीच वावड नव्हती. पण तो राजाचा स्वतःचा निर्णय असल्याने, न्यायाधीश-महाराज मुकाट्याने राजधानीला जायला मिघाले.

वाटेत धर्मवीरची रामध्यानशी भेट झाली. रामध्यान ही लक्ष्मीमपूरचाच होता आणि धर्मवीरच्या चांगला माहितीचाही होता. तसा तर तो एक सामान्य असा शेतकरी होता, अन् हरीश नावाच्या धुक्या मोठ्या शेतकऱ्याच्या कचाट्यात सपडलेला होता. या हरीशने खोटे कागदपत्र शालून त्याला सांगितले होते—“हे बघ, तुझ्या बापाचे भाड्या वडिलांकडून मोठी रक्कम कर्जाकड बेतलेली होती, अन् ती परत न करताच ती मरून गेली.” आणि त्या कर्जाच्या वसुळीसाठी त्याने रामध्यानची जमीन हपल्ली होती. रामध्यानने थांबावत धर्मवीरकडे तक्रार केली होती, आणि धर्मवीरने हरीशजवळचा दस्तावेज खोटा असल्याचा निर्काळा देऊन रामध्यानचे खेत त्याला परत देण्याबाबत आज्ञा दिलेली होती.

धर्मवीरने रामध्यानला विचारले-
"रामध्यान, आता कसं काय चालेल
तुझं?" यावर रामध्यान उत्तरला-"हं!!
त्या दयाळू सत्यपालच्या कुपेने ठीकच आहे
मी सध्या!"

"म्हणजे? सत्यपालने तुला काही विशेष
अन्नी मदत केलेली दिसतेच!" असे म्हणत
धर्मवीरने रामध्यानकडे प्रस्तावक खुद्देने
पाहिले.

"हो सरकार! आज ओ भन् मर्मा
कुटुम्ब मुनेने मेलं नाहीये ही सत्यपालचीच
तर कृपा! माझं सगळं शेत जाऊल मी
जेव्हा अगरीच कंयाळ बनलो, तेव्हा सत्य-
पालने आपल्या शोलीपेकी दोन एकराचा

तुकडा मला दिला. त्या वापरावेच तर
आज मी उभा आहे आणि माझं घर चालूच
आहे." रामध्यानने धर्मवीरला माहिती
पुरवली.

हे ऐकून धर्मवीर वाटच पडला! त्याला
सणजेना की आपण न्याय रित्यावरही
रामध्यानला त्याची जमीन परत का मिळू-
नये? "अरे रामध्यान, मी तर तुझ्या
बाजूने न्याय दिला होता ना? हरीचम
तुझी जमीन परत का नाही दिली वरं
तुला?"

यावर कंसबुधे म्हणून रामध्यान म्हणाला-
"सरकार आपण न्याय तर दिलात, पण
उपयोग काय? त्याची बंमलवजावणी
कोण करणार?" इतके बोलून तो आपल्या
रस्त्याने चालू लागला.

आता धर्मवीर विचार करू लागला
आणि रामध्यानच्या सत्यकथनातला निखट-
पणा लक्षात आला त्याच्या!

राजाकडून धर्मवीरचा होणारा सत्कार
सबारांभ पहावला लखिमपूरचे खूपसे लोक
राजधानीला आले होते; त्यातच जमोतदार
सत्यपालही होता आणि त्यापाठीपाठे त्याला
त्या सभामंडपात पाहिलेही होते. राजाने
त्या भरसभेत धर्मवीरच्या सत्काराची
चोखणा करून त्याला व्यासपीठावर आपल्या-
जवळ बोलवले.

परंतु धर्मवीरने आपल्या जागेवरच
उभे राहून राजाला सांगितले-"महाराज,
मी वा सत्काराला लायक असा माणूस
नव्हे, म्हणून मी तो स्वीकारू इच्छित
नाही. आपण आज या सत्कार अशा-
साठी करू इच्छित आहात की, मी
न्यायदान अगदी बरोबर करतो, पण
माही पेक्षा अधिक शक्ति जनसेवा कोणी
करत असेल तर ती व्यक्ति म्हणजे जमीन-
दार सत्यपाल! ते आता या सभेत हजरही
आहेत. माही इच्छा आहे की माझ्याऐवजी
आता त्यांचाच सत्कार केला जावा.
बरोबरच ही त्यांची योग्यता आहे."

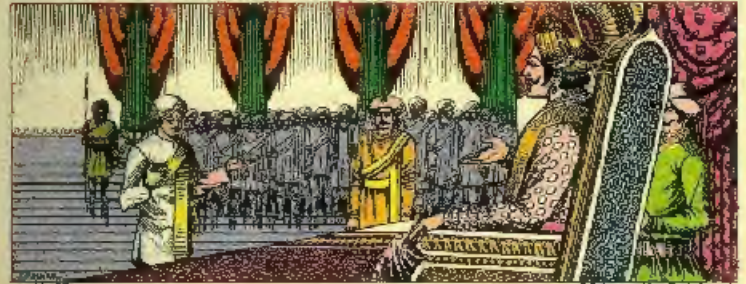
धर्मवीरने हे अकस्मात बोलणे ऐकून
सर्व जण आणि बुद्ध सत्यपालही चकित
झाले! राजाही आश्चर्याने धर्मवीरकडे
पाहू लागला.

धर्मवीर म्हणाला-"महाराज, मी जे
म्हणतो आहे ते सभेवर टक्के बरोबर आहे."
नंतर रामध्यान बरोबर वाटत झालेला
आपला संवाद त्याने राजाला कथन केला.

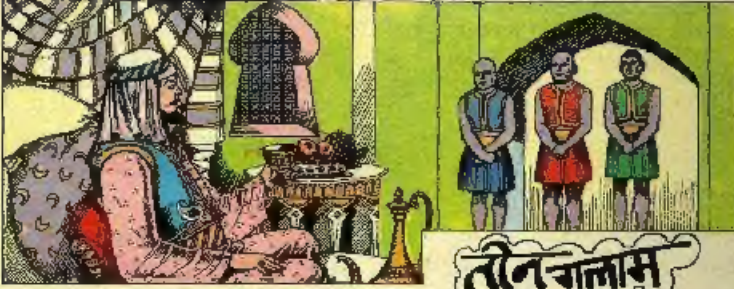
आणि तो बोलू लागला-"महाराज व्यामा-
घोश म्हणून मी न्यायदान करतो हे खरेच;
परंतु काही भ्रष्ट आणि लाचखोर राजसेवक
यांच्यामुळे मी दिलेल्या निर्णयांची अंमल-
बजावणी होत नाही. अशा परिस्थितीत
गांजलेल्या लोकांना सत्यपाल मदतीचा
हात पुढे करतात. म्हणूनच माही अशी
इच्छा आहे की माझ्याऐवजी आता
सत्यपाल यांचाच सत्कार केला जावा."

हे सर्व बोलणे ऐकून राजा म्हणाला-
"धर्मवीर, मला ही गोष्ट मान्य आहे की
सत्यपालही सत्कार करण्यात योग्य आहेत.
पण त्याबरोबरच न्यायदानात प्रसिद्ध
भसलेले आपणही सितकेश सत्कारात योग्य
आहात. तेव्हा आता मी तुम्हा दोघांसाठी
सरकार करू इच्छितो."

नंतर राजाने धर्मवीर व सत्यपाल या
दोघांसाठी मोठ्या बमडीलाने सत्कार
केला आणि यानंतर लाजखोर व भ्रष्टा-
चारी लोकांना बरोबर घेऊन त्यांना
चांगलीच शिक्षा दिली.

तीन गुलाम

खूप जुनी गोष्ट आहे. त्यावेळी बगदाद मध्ये एक खूप मोठा व्यापारी रहात जसे. त्याच्याजवळ तीन गुलाम काम करत असत. त्यापैकी एक गुलाम रात्रभर जागून व्यापाऱ्याचे पाय दाबत वसत असे. दुसरा गुलाम बीस फूट खोलीच्या विहीरीतून पाणी काढून त्याच्या महालात ते मरून ठेवण्याचे काम करी. आणि तिसरा गुलाम व्यापाऱ्याकडे आवश्यक असणारे सर्व सामान बाजारातून खरेदी करून ते आपल्या पाठीवर वाहून आणून त्याच्या महालात पोचवत असे.

सगळे हे तीनही गुलाम त्याचे हे काम विगार म्हणूनच करत असत. परन्तु व्यापाऱ्याने त्यांना कधीही कसली दया दाखवली नाही. ते बिचारे रात्र-दिवस व्यापाऱ्याची वाकरी करत अन् बदल्यात त्यांना फक्त दोन वेळेचे अंशणच काय ते मिळे!

व्यापारी विवाहित होता, पण खूप वर्षेभर तो त्याला कोणी मूलसुख झाले नाही. नन्पान काळाने त्याला एक मुलगा झाला. अन् बाप बनल्यामुळे व्यापारी फार वानन्दित झाला! आपल्या आयुष्यातला हा पहिला आनन्दाचा क्षण मिळाल्यामुळे त्याने आपले निच-संढळ व नातेवाईक लोकांना खूप मोठी मेजवानी दिली, गरीबांना भोजन-कपडे वगैरे देऊन खूष केले; सहरातीला एका बाँकात एक धर्मशाळाही त्याने बांधली. अशा रीतीने हसून-खेळून काही दिवस घालबल्यावर एक दिवस त्याच्या मनात एक विचार बोकवला!

व्यापाऱ्याने आपल्याकडे काम करणाऱ्या आपल्या तीनही गुलामांना बोलावून घेतले आणि मोठ्या प्रेमाने तो त्यांना म्हणाला—
“तुम्ही तिघे माझ्याकडे खूप दिवस काम करत आहात, माझ्या घरी मुलगा जन्मला.

या वानव्हाप्रीत्यर्थ तुम्हा तिघांचही कल्याण करावं असे माझ्या मनात आहे. आज तुम्हापैकी जो खूप काम करून मला प्रसन्न करील, त्याला मी गुलामोत्पन्न मुक्त करील.”

त्या दिवशी तिसऱ्या गुलामाने महाला-साठी आवश्यक अशा खूपशा जिनसा बाबारात खरेदी केल्या आणि त्या आपल्या पाठीवर लादून आणून आणून टाकत राहिला.

मिश्ती काम करणारा तो दुसरा गुलाम रात्रंदिवस पाणी आणत राहिला. बरा तऱ्हेने अकुरीपेक्षा जास्त सामान आणून आणून त्याने त्या दिवशी खूपच मेहनत केली. असेर जास्त मेहनतीमुळे तो बेशुद्ध होऊन पडला!

तिसरा गुलाम मात्र दिवस भर आळसत राहिला. तो मालकाचा पाय दाबायला गेलाच नाही. शेवटी व्यापाऱ्याने तिघा-बाबत चौकशी केली. दोन गुलाम बेशुद्ध होऊन पडल्याचे त्याला कळले. व्यापाऱ्याने आपल्या नोकरीकडून त्यांना आपल्या समोर आणवले.

बेशुद्ध पडलेल्या त्या दुसऱ्या आणि तिसऱ्या गुलामांना नोकरींनी व्यापाऱ्याच्या समोर आणून टाकले. व्यापारी नौकरांना म्हणाला—
“घांता शुद्धीवर आणा.”

नौकरांनी बोबोन्ना घोंडावर पाणी पारून त्यांना शुद्धीवर आणले. ते शुद्धीवर

आलेले पाहून व्यापाऱ्याला आनन्द झाला. दिवसभर खूप मेहनत करून त्यांनी मालकावर आपली भक्ति व श्रद्धा दाखवली होती.

त्यांना माजक म्हणाला—
“तुम्ही दोघांनी माझ्या बोलण्यावर पूर्ण विश्वास ठेवला, माझ्यावरची तुमची भक्ति पाहून मी खूष झालो आहे. वात्ता, वा क्षणापासून मी तुम्हाला मुक्त करत आहे. तुम्ही वाता स्वतंत्र आहात. यापुढे आपल्या इच्छेप्रमाणे आपले आयुष्य तुम्ही व्यतीत करा.”

दोन्ही गुलामांनी व्यापाऱ्याचे मनापासून आभार मानले. नंतर पुन्हा एकदा पहिल्या गुलामाकडे पहात व्यापारी रागाने म्हणाला—

चांदोबा

राजवी पोहेकर

"अरे नालायका, मुर्खा, एक उत्तम संधी गमावलीस तू! इतका उद्धट बाण कुलधन कसा बनलास तू? बाळजीपणा करायला आजचाच दिवस सायबला तुला? स्वतःच होण्याची इच्छाच नाही का तुझी?"

मालकाचे हे ओरडणे ऐकून गुलामाने होठे भरून झाले. दुःखी आवाजात तो म्हणाला—"मालक, मी जोवर जिवंत असून, तीपर्यंत आपलीच सेवा करत राहीन. आपल्याला सोडून जायचं नाही मला कुठेही! गुलामीतून मुक्त होण्याची संधी आपण दिली होती, पण आपल्याला सोडून जायची इच्छाच नाही माझी! म्हणून मुद्दामच मी आज आपली सेवा करायला आलो नाही. मी कायम आपला गुलाबच बनून राहीन इथे!"

आता जुळे व्यापाऱ्याला लरी पोष्ट कळून चुकली! आणि त्याच्या मनात या गुलामाबद्दल दया आणि प्रेम उफाळून आले! त्याचा कंठ गरून आला. तो गर्दभद् आवाजात म्हणाला—"अरे वेड्या,

तू गुलामीतून मुक्त झालास तर दशाचा अर्थ असा नव्हे, की तू मला सोडूनच जायला हवे! काही असो, अस्तापर्यंत खूप प्राधान्यकपणे तू माझी सेवा केली आहेस, अम् अम् मही तुझं वाक्यावर ब्रह्म आहे. तेव्हा मी आज तुला मुक्त करीत आहे. आज-पासून तू स्वतःच आहेस. हा, पण तुला मला सोडून जायचं नाही ना! आजपासून मी माझा नोकर म्हणून तुझी नेमणूक करीत आहे. आता तरी खूब आहेस तू?"

मावर अतीव आनंदाने दो गूळान मालकाच्या पांखावर पडला. व्यापाऱ्याने त्याला मोठ्या प्रेमाने आपल्या मिठीत घेत म्हटले—"भविष्यात तुझे दिवस हसत-खेळत आनंदात जातील. एकादा चांगल्या मुलीशी मी तुझं लग्न लावून देईन."

खरोखरच त्या गुलामाला आता चांगले दिवस जाले. व्यापाऱ्याने त्याला चांगलीशी नोकरी दिली व त्याचे लग्न करून दिले. आता तो आनंदाने आपले दिवस घालवू लागला.

हाकू युवराज

[१०]

[पूर्वकथा : वीरसिंहाचे वैन अमृतपुरीवर हल्ला करण्यासाठी निघाले; परंतु सुघात नदीला अचानक पूर येऊन त्यात ते बाहून गेले. खैरबळ बाइवण्यासाठी आणि शस्त्रे विकत घेण्यासाठी पुरेता पैसा खर्चिभाव नव्हता. यासाठी वीरसिंहाने प्रजेकडून विनय करवसून करामते काय कपालकंठावर घेवले. या करामुळे जनतेत प्रतिकाराची भावना जागृत झाली.]

वसंतऋतूच्या आगमनामुळे जंगलात एक जंगलातल्या पक्षुपक्षांना आपल्या इशान्या-बागळेच सौंदर्य पसरले! हिरव्या-हर चारुवण्यांनी धी शक्ति या मुनीत होती, तिच्या सहाय्याने तो आपली सारी कामे करून घेई. परंतु बऱ्याच जणांना ही गोष्ट माहीतच नव्हती. हळूहळू आपली ही शक्ति संधीपमघेही संक्रमित करायला सुरुवात केली मुनीने. त्याच शक्तीच्या सहा जपाचा माला होता. जयानन्द मुनींनी त्याचे 'सन्दीप' असे नामकरण केले होते. लागला-जसा काही आनंद शिद्दीपान तो

"पावोना"

खेळत आहे. त्याच्या भिन्नांमधे मोठ्या मोठ्या मुळ्यांचा एक हत्ती होता. त्याचे नाव करीन्द्र। जंगलातल्या सर्व हत्तींचा तो प्रमुख होता. हा करीन्द्र रोज दुबरावा-जवळ येई. त्याच्या पाठीवर त्यावर व्हायचे मनास आले की आपले हात बंद उचलून संदीप त्याला खूण करी. अग करीन्द्र त्याला आपल्या सोंडेने अलसद उचलून आपल्या पाठीवर बसवी. तो घसक नये म्हणून सावधगिरी बाळगून एक वानर त्याच्या माले त्याला धरून बसे. मल्ली नावाचा एक पोपट रस्ता निर्धोक असल्याची सूचना देत या साडावरून त्या साडावर ससा पुढे पुढे जात राही.

युवराज जंगलात आल्यापासून मुनीच्या माझेने मल्लूक नावाचे एक अस्वल त्याचे रखण करायची जबाबदारी निभावत होते. ते जंगलातले गोड-गोड कंद उकळून भाणून संदीपला खायला देई. कधी कधी जंगलाच्या सीमेवरून गोड ऊसही ते उपटून जाणो. दोन वानरे एकमेकांशी मुरत करीत युवराजासाठी कोठून कोठून मोबून जावे, तेक व केळी मांसारखी फळेही घेऊन येत.

खूपदा संदीप वाघाच्या पिल्लांशी संपडाव खेळे आणि हिरवळीवरून आनन्दाचे आरडत जोरडत घाबत त्याच्याशी कुस्तीही करी.

युवराज पाच-सहा वर्षांचा होता होता रोज सकाळी उठल्या उठल्या स्वतःच ज्ञान्यावर जाऊन स्नानही करू लागला. यानंतर तो मोठ्या प्रकृति-भावाने गुरुच्या समोर जाऊन बसे. गुरु त्याला प्रार्थना, श्लोक आणि ध्यानाच्या निरनिराळ्या पद्धति शिकवत. त्याच्याजवळ तंतर धोडा देऊ तो लिहिमेकापणेही शिके. यानंतर बुक्करोवर तो जंगलात फिरायला जाई. बघा वेळी मुनी जयानन्द त्याला तेथील झाडेमुद्दे राखवून त्यांची नावे, लक्षणे व विशेष गुण समजावून सांगत. ते म्हणत-
“बाळा! या सुन्दर निसर्गाचे उपकार स्मरण हे आपले कर्तव्य आहे. मानव

जन्माच्या पूर्वीपासूनच हा निसर्ग इथे आहे. देवाचे अमृत चमत्कार पहाण्यासाठी आगली कुठे जायची जरूरत नाही. निसर्गाकडे नीट एकत्र निरखून पाहिले की पुरे! पहाण्याची शक्ति असलेल्या प्रत्येकाचा पारलोपावली अमृतता पहायला मिळते, अनुभवता येते. प्रत्येक श्रुष्ट, प्रत्येक क्षणी काही न काही चमत्कार आपल्याला दाखवत असते, हे पहा. हे चाप्याचं झाड आहे आणि ही आहे वनेलीची वेल. दोन्ही एकाच जमिनीवर उगवली आहेत न? अन् निसर्गाकडून मिळणारे पाणी, वायू आणि सूर्यप्रकाश यांचाच दोन्हीही उपयोग करतात, बरोबर ना? पण तरीही

चाप्याच्या फुलांच्या रंग, रुच, सुवास हे सगळे वनेलीच्या फुलांच्या रंग, रुच आणि गन्नापेक्षा वेगळं आहे की नाही? नीट लक्ष दिलंस तर यात छपलेलं रहस्य तुला उलगडेल! थाच जमिनीवर उगवलेलं एक झाड बाग्याची फळे देतं, तर दुसरं एकाच झाड फणस देतं! यापेक्षा चमत्कार तो आणखी कसला असणार रे!"

गुरूने असले बोलणे सन्दीप लक्षपूर्वक ऐकत राही आणि निसर्गाच्या साक्षिच्यात अर्ध असं आनंद त्याला मिळे.

"वाळा सन्दीप, तू आणखी एक गोष्ट ओळखलीस? हे वृक्ष आपल्याला फळे देतात ना? त्याच्या बबल्यात ते आपल्या कडून कसलीही अपेक्षा नाही करत! तू झाडाचे आंबे, पेरू तोडलेस तर ती झाड तुझ्याकडून काही मागतात का? काही मिळेल अशी अपेक्षा तरी करतात ती? नाही न? पुसण्यांचा देव पाहण्यात, त्यांना खूब वेचण्यातच त्यांना आनंद वाटतो. असा प्रकार हे वृक्ष असा आनंद मिळवतात तसाच आनंद मिळवण्याचा मानवांनीही प्रयत्न केला पाहिजे. निसर्गात छपलेला हा महान् आणि अर्ध असं गृण आपण मनवांनीही त्याच्यापासून शिकायला हवा, आत्मसात करायला हवा!" अशाच तऱ्हेने बोलून गुरूजी युवराज सदीपला निसर्गावर

प्रेम करायचा आणि त्याच्यातले महान् गृण शिकायचा उपदेश करीत.

संन्यासाच्या वेळी मूनि सदीपला बरोबर घेऊन डोंगरावर जात. आकाशात चमकणाऱ्या तान्यांचा ते त्याला परिचय करून देत. त्या तान्यांवरूनच जवळच्या पुराणाकडही ते त्याला सांगत.

अशा तऱ्हेने राबंघांनी पासून दूर निसर्गासाक्षिच्यात आणि प्रचान्त अशा वातावरणात मूनि जलानन्दच्या देखरेखीत युवराज सदीप दिसायलाही वाढत होता.

गुरूंनी सांगितलेल्या गोष्टीतले 'राम, कृष्ण, भुव अन् नचिकेता-यां सर्वांना त्याने त्यांचे झाईवडीक होते, पण वन आपल्यालाच कोणी आई-बाप का नाहीत-असा प्रश्न एकदा सदीपच्या मनात उभा राहिला अन् पटकन त्याने मुनीकडे विचारले-"माझे आईबाप कोण आहेत गुल्देव? कुठे आहेत ते?"

"वाळा, तुला माहीत आहे? एका मुलाचा आई-बापांची कसलीही जरूरी असते? भगवान आपलं प्रेम या आई-बापांच्या द्वारे मुलांना देत असतो, यासाठीच त्यांची बाबतचकता असते. पण तू तर इतर सर्व-सामान्य मुलांसारखा नाहीच आहेस, तू कोणीतरी महान् असा विषय मुलाग आहेस, म्हणून कुठल्या माध्यमा-

शिवाय, म्हणजे आई-बापांशिवायच देवाचं प्रेम तुला सरळ त्याच्याकडूनच मिळतं." प्रेमाने सदीपचे मस्तक कुरवाळत मूनि म्हणाले.

वावर खोके हलवून हसत सदीप म्हणाला-"माझी पुरंदेव, मलाही देवाचं प्रेम एका माध्यमातूनच मिळतं-तुमच्या माध्यमातून! तुम्हीच माझे आईबाप वाटता पुरंदेव!" मूनि त्याला जवळ येत बहिवरत म्हणाले-"तू तर भीठाच विवेकसंपन्न आहेस वच! आपल्या भोवतालच्या प्रत्येक वस्तूत तुला भगवन्ताचेच दर्शन पडो-असा माझा तुला आशिर्वाद आहे."

इकडे वीरसिंह जायत्या सिंहासनावर बसलेला होता. त्याच्या गुप्त हेरांनी आणलेली बातमी ऐकून तो भयंकर संतापलेला होता. चिडून तो ओरडू लागला—“कपालकण्ठ, काय चाललं आहे हे सर्व? आज पुन्हा वाईट बातमी! आज आमच्याच सेवकांकडून घाण्याची पोती लुटली गेली! त्यांना कुठणारे हे दुष्ट आहेत तरी कोण? त्यांच्यात एवढी ताकद आणि हिंममत आली कोठून?”

यावर काय उत्तर द्यावे हे कपालकण्ठला सुचेलना. मोन स्वीकाळून त्याने मान खाली घातली.

“या लुटारूंना काहीही करून पकडलंय पाहिजे, त्या सर्व कावस्थामी लोकांना

मुळापासून उपटून काढलं पाहिजे. त्यांना जे कोणी मदत करत असतील त्यांनाही कठोरात कठोर शिक्षा द्यायला द्या.” दात-ओठ बात वीरसिंह म्हणाला.

इतक्यात अचानक कुठूनसा एक बाण महालाच्या छिंदकीवाटे आत आला आणि मितीवर आदळून खणकन् खाली जमिनीवर पडला! त्याच्या ठीकावर एक कापडगंधा तुकडा बांधलेला होता!

दचकून वीरसिंह एकदम सिंहासन सोडून उभा राहिला. त्यानोवर सगळे दरबारीही आपली आसने सोडून उभे राहिले.

बाण उचलल्यासाठी कपालकण्ठने आपले पाऊल उचलताच वीरसिंह गरजला—“बरे मूर्ख! तेथेच उभा रहा!”

ते किवाळणे ऐकून कपालकण्ठ तिघल्या तिघेच झिळून उभा राहिला. वीरसिंह इतका का चिडला आहे, हेच त्याला उभगेना!

“लवकर नीब, तो बाण कोणी सोडला याचा ताबडतोब पत्ता लाव. आपल्या कोणी शिपावाने त्याला पकडले असेल तर ठीकच; नवेल तर त्याचा पाठलाग करून पकडून आणा त्याला! जा, जा; लवकर नीब!” वीरसिंहने त्याला आज्ञा केली.

कपालकण्ठ बेगाने महालाबाहेर निघाला. त्याच्या मागे आणखी काही अधिकारीही

निघून गेले. “हे, आता पाहू या त्या बाणाने काय निरोप आणला आहे. आम्हा वर उचलून तो!” वीरसिंह म्हणाला.

वीरसिंहाच्या मुख्य अंगरक्षक जाऊन बाण उचलून घेऊन आला. बाणाला बांधलेला कपडा सोडून त्यातून एक ताडपत्र काढून त्याने वीरसिंहच्या हाती दिले. तो रावू लागला—“आम्ही तुम्हा लोकांना लुटत नाही आहोत. खरं म्हणजे तुम्ही लोक आपल्याच भोळ्या-भाबड्या, निव्याप शेतकऱ्यांना लुटत आहात. याला म्हणतात चोराच्या डलटपां.....! आपलं रक्त जेवून शेतकऱ्यांनी जे धान्य निर्माण केले, ते तुम्ही लुटत आहात. तुम्ही मूर्ख माणसं त्या पेशांनी हत्यारं खरीदायच्या विचारात

आहात. जनतेला भाकरी आणि कपडा द्या; हत्यारांची काही गरज नाही त्यांना! त्यामुळे तुम्ही जे धान्य लुटत आहात ते परत मिळवण्याच्या प्रयत्न वाम जनता करत आहे!”

चिट्ठी वाचून कोणाने वीरसिंहाचे डोळे निस्तवतातसे जाऊ लागले! थोडा वेळ ‘सुई पत्रकी तरी आवाज एक पेटेल’ अशी वास्तवता पसरली तेथे!

बाण सोडणाराचला त्याचे हातपाय बांधून कपालकण्ठ ताबडतोब घेऊन बघेल अशा अपेक्षेने वीरसिंह महालाच्या दाराकडे तब्बल लावून बसला. पण काही उपयोग झाला नाही. अधीरपणे वीरसिंह वेड्यासारखा बरझारा घालत म्हणाला—“आत्ताच तर-

की मृत्यु होतो या, की आपल्या कोकांडा कोणी छुटत आहे! त्यानंतरही ही चिट्ठी जात नाही ना? मृत्युचे आवाज असे असो, की आपल्यातच कोणीतरी बाबूचा मुलूज हेर असला पाहिजे. त्यानेच बाबूला ही खबर दिली, किंवा त्याने स्वतःच ही चिट्ठी लिहिली. इतकं छारे पडल्यावर आता कप्या रड्याच आपल्याला असकळ आहे! कारण ही गोष्ट अत्यंत घोळावायक आहे! आता, ना धोपी त्या दुष्टाळा माकन टाका! नाही, नाही...बाबा...माकन नका त्याला! त्या दुष्टाकडून बाबूचे मुलूज शोधून काढून आणायला हवेत; म्हणजेच खजळपा खजळोरांना दडपता येईल आपल्याला! माकन टाकू नका त्याला!..." बेवफा-तारखा तो धक्कादायक करतच राहिला.

इतक्यात कपाळकंडे व त्याचे साथीदार दरबारात परत आले. शीरसिंहाने उत्साहाने विचारले—"कुठे आहे तो कुप्ट? तुम्ही कोकांडा माकन तर नाही ना टाकले त्याला?"

"माही महाराज, तो कुप्ट नितटला आपल्या ताबडीतून! त्याने माग मोडला तेव्हा आपल्या एका चिप्याने बाहिरून होतं आणि त्याला पकडायला प्रयत्नही केला त्याने, पण तेवढ्यात तो कोरपावर बसून पळून गेला." कपाळकंडे म्हणाला.

"मोड्यावरून पळाला? मग आपले मोठे काय मेले होते सगळे? पाठलाग नाही केला त्याचा?" बिटून घोरसिंहाने विचारले.

"तो शिपाई अवघ्यालेमुन बाहेर पळण्यापूर्वीच बाबू पळून गेला होता महाराज!" कपाळकंडेने बाहिरी दिली.

"त्या माळावर चिप्याला फाजील का लावतोंब! बाबा, बाबा! त्या मोड्यालाही माकन टाका त्याच्याबरोबरच!" घोरसिंह वैदवासारखा ओरडत म्हणाला.

घोरसिंहाचा तो अवतार पाहून दरबारी बचकलेच. एकमेकांच्या लोंबाने मुसलेच गेलेच राहिले ते. (क्रमवः)

रोजाची पणिका

दुर्दमिप्रचवी विक्रमावित्त पुस्तक त्या आवापाती गेला, आडावर लोंबणारे प्रेत जाती उतरून आपल्या बाबावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे मीन धारण करून तो स्वशानाकडे निघाला. तेव्हा त्या प्रेतातला वेताळ राजाला म्हणाला—"मरे राजा, मध्यरात्रीच्या वेळी, या ओसाड अनुभवाक स्मृतानात तू जे कष्ट करत आहेस, ते पाहून मला मोठं आश्चर्य वाटतंय. जेस वाटतं की तू कुठल्या तरी विचोप भवा कामगिरीत बस मिळवण्यासाठीच हे सर्व सहन करीत आहेस. बडीसधारी माणसं म्हणत असतात की राजे-लोक कार बंधल स्वभावाचे असतात. मीही या गोष्टीची सहमत आहे. त्यामुळे तू जे करत आहेस, त्यात सकल साध्यावर तुला मान्य वाटेन, बाबर माझा मूळीभुटा विनवाव नाही. उद्याहरण म्हणून मी तुला राजा चव-

वेताळाच्या गोष्टी

देवकी गोष्ट सांगतो ऐकताना करपणूकही होईल तुम्ही. ऐक हं—

येतल्ल बांष्ट सांगू लागला—

दक्षिणापुरी राज्याची घुरा राजा 'चन्द्र-देव' संपाळत होता त्याला मुलगा नव्हता. लक्ष्मीप्रिया नावाची एक मुलगीच काम ती होती त्याला सुभाष आणि बीरबाहु नावाचे राजाच दोन तरुण तातेबाईक ही राज-वाडघरातच रहात असत. दोघेही मोठे सुन्दर आणि बुद्धिमान होते राजाही ते कार-अदबीन वागत.

एक दिवस राणी राजाला म्हणाली—
“सुभाष आणि बीरबाहु यांच्यातील एकाची निवड करून आपण लक्ष्मीप्रियाचा त्याच्याशी

विवाह करून देऊ. जाता उशीर करण ठीक नव्हे.”

“दोघांपैकी तुला कोण अधिक पसंत आहे?” राजाने विचारल.

“तसे तर दोघेही चांगले आणि योग्य आहेत पण माझ्या मनात बीरबाहुच जास्त भरला आहे, कारण तो सुभाषाहूनही अधिक सुन्दर दिसतो न!” राणीने आपल्या अभिप्राय व्यक्त केला

यावर हसून राजा म्हणाला—“पहा मुवा! मला तर सुभाषच जास्त बरा वाटतो. पण तरीही केवळ बाहेरच्या रंग-रूपावर आकर्षित होऊन आपला जावई ठरवणं उचित होणार नाही एकाद्याच्या स्वभावातच काही खोटे असेल, तर बाहेरून तो किती सुन्दर दिसत असला तरी काय फायदा? उलट ज्याची चालचलणूक चांगली असेल तो कुलूप असला तरी, लोक त्याला चांगला मान देतात.”

तरीही मला आपला बीरबाहुच पसंत आहे तो सुन्दर, अन् शिवाय गुण्याही आहे. मला विचाराय तर तोच आपल्या मुली-साठी जास्त योग्य आहे.” राणी निश्चयाने म्हणाली

“ठीक आहे, आपण एकादी पतीआ ठेवून पारख करू या. मला आपलं अजूनही वाटतंय की सुभाषच अधिक

बुद्धिमान आणि योग्य आहे.” राजा म्हणाला

तुमच्या दिवशी सुभाष अन् बीरबाहु या दोघांताही बोलावून येऊन राजा म्हणाला—

“आपल्या देशाच्या सीमेवरील धान्यकूट प्रान्तावद्दल तुम्हाला माहिती असेलच त्या प्रान्ताच्या गावांकडून आपली करवसुली वजून मिळालेली नाही. मला संशय आहे की तिथल आपलं अधिकारी गाफिल आणि बेजबाबदार आहेत.” नंतर तो बीरबाहुला उद्देशून म्हणाला—“हे अप बीरबाहु! धान्यकूटच्या उत्तर भागातल्या गावांची कर-वसुली मी तुम्यावर सोपवत आहे सुभाषने दक्षिण भागातल्या गावांची कर-वसुली करावी.”

सुभाष अन् बीरबाहु वेधून जायला मिळाल, तेव्हा त्यांना थांबवून राजा म्हणाला—“पहा मुलांनो, धान्यकूटमधं वापला जो पहाल आहे, तेथेच तुम्ही दोघांनी रहावचे येताना दोघ निरनिराळे येऊ नका; बरीवरच या. हा! पण मी तुमबाबरोबर कोणो अंगरक्षक किंवा शिपाई वगैरे देणार नाही का, ते माहीत आहे? मला हे पडताळून पाहायचंय की की तुम्ही आत्मरक्षण अन् त्याबरोबरच राजसज्ज्याच रक्षणही करायला योग्य आहात किंवा नाही क्रोधाची अवत नगैरे

न येता, तुम्हाला स्वतःलाच हे काम पार पाडायचंय. दोघांपैकी एकाला सेनापक्ष म्हणून नेमाची इच्छा आहे माझी.

धान्यकूटमधले राजकर्मचारी कर वसूल करतच होते, नेमके त्याच वेळी बीरबाहु आणि सुभाष तेथं जाऊन पोचले शेतकरी आणि ध्यानाच्याकडून अधिकाऱ्यांनी जी रक्कम वसूल केली होती, ती सगळी त्यांनी या दोघांच्या हाती सुपूर्त केली. अशा रातीने कर-वसुलीची सर्व रक्कम फाटच मुलमतेने त्यांच्या हाती आली. केवळ दोन आठवड्यातच दोघांचे काम पूर्ण झाले.

जाता दोघांनीही दुसऱ्याच दिवशी राज-धानीला परत विद्यायथे ठरवले. परन्तु त्याच

राजो वीरबाहुच्या खोलीचा दरवाजा कोणी-तरी खटखटावला. संतर एक बुरखाचारी आत शिरला अन् तुरीचा धाक दाखवून कळी-बसुलीच्या रकमेची पेंक्ती त्याने वृस्तगत केली; खोलीच्या बाहेर येऊन त्याने बाहेकून कळी घासली आणि तेथून आपली वाट धरली. खोलीच्या बाहेर वीरबाहुच्या आरड्या-ओरडपाचा आवाज ऐकून महालाच्या पहारेकऱ्यांनी येऊन दरवाजा उघडला. सुभाषही तेथे येऊन पोचला. वीरबाहु येथून ओरडपा नेटान पूर्ण सुडीत आला, तेव्हा त्याने जाल्म्या बटनेची सर्व बाती सांगितली. ते ऐकून पहारेकरी दचकले. ते म्हणाले-“असा सत्तेने इथे चोरी पडल्याचा

हा पहिलाच प्रसंग आहे. राजकर्मचाऱ्या-लाही लुटवारा जो कोणी असेल तो मोठाच दुष्टाद असला पाहिजे. आम्ही तर नेहमी-प्रमाणेच अक्षी आगळकपणे पहारा देत होतो.”

सुभाष आणि वीरबाहु कुसऱ्याच दिवशी राजघाबोकडे परत निघाले. तेथे पोचताच सुभाषने आपल्या भावाच्या कर बसुलीची रक्कम राजाला येऊन दिली. पण विचारा वीरबाहु मात्र भरल्या डोळ्यांनी रागापुढं मुकाट उभा होता!

राजाने त्याला सान्त्वना देत म्हटले-“उगाच काळजी नको करून वीरबाहु! तुझ्या नागी मी असतो तरी असच केले असत! चोर राजमहालातही वृसतील अशी कोणाला कल्पना येणार?”

सुभाष साज झूच होता, कारण त्याने आपले काम सफळतापूर्वक केलेले होते! राजाही आपल्यावर खूप होईल दावी खात्री होती त्याला!

त्याच दिवशी शेट्या वेळाने कृपाल राजाकडे आला आणि पैशांचो वेळी राजापुढे ठेवत तो म्हणाला-“महाराज हे वीरबाहुच्या हातून हरवलेच बन!”

राजाने आश्चर्याने विचारले-“हा काय प्रकार आहे कृपाल? तु वीरबाहुला का सुटलास?”

“ते काम माझ नाही महाराज! आपण काही तशी आता नव्हतो दिव्ही मला! पण अंधारातून चोर येथे पळू लागला, तेव्हा त्याच्या हातून धेकी मात्र हिमकळी श्री!” कृपाल म्हणाला.

“असं होतं, तर चोराना का नाही पकडलेस तू?” राजाने विचारले.

“सुद्धामाच मी तसं केले नाही महाराज! यगात आपलं अस्तं तर नक्कीच पकडू शकलो असतो मी त्याला! इतकंच जाय, पण मी त्याला मास्नही टाकू शकलो असतो. पण मी त्या बुरखाचारी व्यक्तीला ओळखले होते म्हणून मी केवळ येथी तेवढीच काढून घेतली. तन्तर तो अतिशिशालकंड पळाला हीता! कृपालने माहिती दिली.

‘काम म्हणाल्यस? राजमहालातल्या अतिशिशालकंड होता तो चोर?’ राजाने दचकून विचारले.

‘होय महाराज, खाची खोली चोर-बाहुच्या खोलीशंजारीच होती!’ कृपाल म्हणाला.

अपसर गण राहुन राजा पुन्हा म्हणाला-“तु त्या चोराला पकडून असतंस ना कृपाल, तर छान असत बघ! त्याने जो मुन्हा केला आहे, तो काही माभुली नव्हे.”

आपली एक गोष्ट आहे महाराज तो इथे नक्कीच येईल आपल्याला बाटलं तर आपणच त्याला काढ कराल असा विचार केला श्री! मी तर नेच नवलेला होतार, त्या-मुळे त्याने मला ओळखलेच नाही तो मला चोरच समजला असणार.’ कृपाल म्हणाला. त्या रात्री राजा राणीला म्हणाला-“या राज्याचा वारस कोण होणार याचा निणंय करून टाकला मी. आता तुम्हीही संमति मिळाली तर काम पुरं झालंच असं समजायला हवं.

‘या परीक्षेत वीरबाहु हारलेला आहे तेव्हा सुभाषचीच याचई म्हणून निवड झालेली असणार, होय ना?’ राणीने विचारलं.

एकदम चुक! सी तर कुपालची निवड केली आहे. तो आपली जबाबदारी फारच चांगली ओळखतो, आणि धर्मशास्त्राप्रमाणे सुद्धा आहे तो! कोणतं काम त्याच्यावर सोपवणं तर तो ते समर्थपणे पुरं करू शकतो. आवश्यक तिथेच तो तांड उचलता! एक शब्दही वायफळ बोलत नाही तो! त्याच्यात लोभ नाहीलाही नाही, बल् तो अत्यंत प्रामाणिक आहे. इतका गुणसंपन्न असा एकही तरुण मी पाहिला नाही आज पर्यंत!" राजा म्हणाला

ते ऐकून राजी जरा वेळ गप्प राहिली नंतर हसत हसत ती म्हणाली— असं काही होईलच मनातही आणं नाही ह् वाढ्या!

तुमच्या निर्णयाची पूर्णतः सहमत आहे मी! मला वाटत की लक्ष्मीप्रियाचाही आवडता तो!"

नंतर लक्ष्मीप्रिया आणि कुपाल यांचा विवाह भूयवजानेच अन् थाटाथाटात पार पडला.

इतकी गोष्ट सांगून वान्यावर बेताळ राजा विक्रमादित्यला म्हणाला— "राजा, कुपालने जे काम केले ते कोणी सामान्य राजकर्मचारीही असला करू शकला की! मग त्याच्यातच एवढं काम विशेष होत की राजानं त्याला आपला आवडं म्हणून निवडला? हा, इतकं खरं की तो आपली जबाबदारी ओळखणारा आणि धर्मवान् युवक आहे. पण तो प्रामाणिक आहे, लोभी नाही—असं आपण कस म्हणू शकतो एकदम? कुपालच्या नावतोलकी राजाची वायपूक, त्याची चंचलताच प्रदर्शित करते की नाही? या शिवाय दुसरं काही कारण सुचवू तुला? माझ्या प्रस्नांची उत्तरं मज्जोत असूनही तू न विलीख, तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील."

विक्रमादित्य शाबडतोड उत्तरला कुपालने वीरबाहुकडून पैशांची थैली अशा करता पळवली की—आपणच त्याच्याहून अधिक योग्य आहोत असं त्याला राजा-सत्कार सिद्ध करायचं होय. वीरबाहु

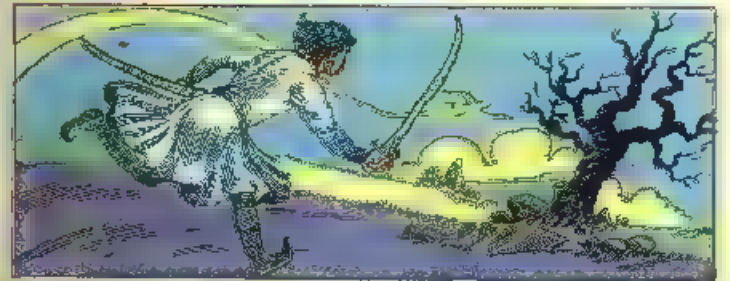
असमर्थ आहे असं वाटलं असतं राजाला! त्यामुळं होयही शारस्वत नावायक आहेच हेच सिद्ध झालं कुपालने सर्वजण हट्टना आपल्या होळ्यांनी पाहिलेल्या आहेत एका सामान्य चोरापासूनही आपला बचाव न करू शकण्याइतका वीरबाहु असमर्थ आहे पण सुभाष तर चोरी करण्यासारखा मुद्दा करण्याइतका चरित्रहीन आणि धोकेबाज निवाला! उलट कुपाल हा धर्मवान् आणि साहसी आहे. आपली जबाबदारी त्याने उत्तम रीतीने पार पाडली मुभाषच्या चोरीबद्दल धातुकूटपणं कोणाजवळही काहीही बोलला नाही त्याने ही गोष्ट बाहेर फोडली असती तर राजपरिवारातला एक नातेवाईक चोर आहे अशी बदनामी झाली असती बाहेर! त्यामुळं ते रहस्य कुपालने केवळ राजासमोरच प्रकट केलं! त्याने असा विचार केला की, सुभाषला काही शिक्षा मिळायचीच बरेच तर ती खुद्द राजाकडून मिळणेच योग्य! हा राज परिवाराचा मामला असल्यान आपण त्यात

जिंतका अत्यंत आवश्यक तितकाच भाग घेणं उचित होईल! याचाच अर्थ असा की कोणीही आपले नियम अधिकारच सीमा यांच्या बाहेर पाऊल टाकू नये; याचे उल्लंघन केल्यास त्याचे परिणामही झोपावे लागतात. कुपालने सुभाषकडून गंधू येकी हिसकली तेव्हा त्याने बेपर्वा केल्ले होते त्याला कोणी धोळखूही शकत नव्हते. मनात बसतं तर ती सारी रक्कम तो स्वतःच हूडप करू शकला असता पण तसं न करून त्याने आपला प्रामाणिक पणाच सिद्ध केला या सर्व कारणांमुळे राजा कुपालवर खूब आला. यात राजा खचल असल्याचा प्रश्नच कुठं येतो? त्याला खंचल म्हणणं चुकच मन्हे का?"

इतके बोलून गप्प होताच विक्रमादित्याचा मीनमंग सांल्यामुळं बेताळ भेतासह अद्भुत होऊन पुन्हा त्या भावाच्या फांदीला लटकू लागला.

(कल्पित)

[आधार—श्री मनोज वास यांची रचना]

बांदोबा

आत्मज्ञान

एक शेतकरी आपल्या शेताची राखण करीत होता. तेव्हाच एक सन्यासी चावला होता. बोला वेळ मिळताच सन्यासी विचाराने बोले ही एका झाडाखाली बसले. सन्यासाने शेतकऱ्याला विचारले-“हे तुलाच जेव्हा आहे म? पोक-पाणी कसं काढे? संता पण वेळेवर पाऊस होणार का?”

सहकार करून शेतकरी सन्यासाला म्हणाला-“स्वामीजी, पोक कस काढे हे ते शरीर व्यायामानेच कळू लागेल. पाऊस वेळेवर येणार की नाही हे आताच कळू लागेल. येईल बरे? बर, पण आपण कुठे चालला आहात हे तर सांगत?”

सन्यासच्या डोंगराकडे बोट दाखवीस सन्यासी म्हणाला-“तिथे एक बड्डान् सिद्ध पुरुष आहे. मी उपदेश देण्यासाठी त्याच्याकडे आसलो आहे.” जरा उदासपणे सन्यासाने आपली सांगितले “वा पूर्वी ही मी तीन बुक्की सेवा केली, पण मला कोणी आत्मज्ञान देणं नव्हते. आता पदव्यचंय, या वेळी काय होतंय ते!”

यावर शेतकरी हसून म्हणाला-“बाळीस वर्षे पीढे नि पन्नास वर्षे पाऊस तर की स्वतः पहात बसलो आहे. तरी पण उद्या काय होईल हे बाणण्यासाठी वा सर्व अनुभवांचा काहीचा उपयोग नाही. आणि आपण तर दुसऱ्यांच्या अनुभवावरून आत्मज्ञान मिळविण्याच्या प्रयत्नात आहात! कुणास उजक आपली ही दृष्टी पूर्ण होईल की नाही?”

शेतकऱ्याच्या या शोलाण्यामुळे सन्यासाने आपल्या ताना आत्मज्ञान प्राप्त करण्यासाठी स्वतःच प्रयत्न केला पाहिजे हे जाणून सन्यासी आपल्या बाटेने परत फिरला.

जादोवा पुरवणी-२०

जानाचा खजिना

तो कोण?

भारताचा पहिला स्वातंत्र्य-संग्राम! सैनिकांच्या बंडाचे ते दिवस होते! एका छोट्या राज्याचा राजा फिरोज खान बंड करणाऱ्या जिपावाचा नेता बनला. एका बाजूला तो सन्धी लढत होता तर दुसरीकडे ईस्ट इंडिया कंपनीच्या सैन्याने त्याच्या राज्याला वेढा दिलेला होता. मातमी लढायात तो आपल्या राज्याकडे जाण्याची तयारी करू लागला. पण त्याला रस्ता न देता ईंग्रज सेना त्याच्याशी निकराने लढू लागली. तरी पण सन्धीच्या सैन्याची बाढेष्टाने लढत तो पुढे निघाला. ईंग्रजांच्या बंदुकांच्या धोक्याच्या उजव्या हातात मुसल्या आणि बाजबांधाच्या धोक्यात तर उजव्या हात कापून टाकला पाहिजे असो त्याची अज्ञाना झाली. शत्रू-चिकित्सेसाठी येथेना मोलविण्याची ही वेळ नव्हती म्हणून गंगा नदीच्या किनाऱ्यावर तसे राहून, आपल्या डोक्या हाताने उजवा हात कापून टाकून तो म्हणाला-“मला माते, ही माझी भेट स्वीकार कर!”

हा घादरी वीर एकादा तरुण असता, तर कदाचित् जिवंत ही राहू शकला असता! पण त्या वेळी या महाप्रतापी वीराचं वय होतं ७५ वर्षे! या वटनेच्या दुसऱ्याच दिवशी या लढवऱ्याचा देहान्त झाला. हा वीर कोण?

[पल २२ पहा]

तुम्हाला वाहोत आहे?

१. बहाई धर्म हा काय आहे?
२. आपल्या वेळात बहाई मंदिर कोठे आहे?
३. ‘उजवा’ शब्दाचा ‘सर्वप्रथम कोणी वाहिला?’
४. त्या त्याने केव्हा वाहिला?
५. त्यांना ‘उजवा’ शब्दाचा ‘अर्थ’ का म्हणतात?

[पल ३६ पहा]

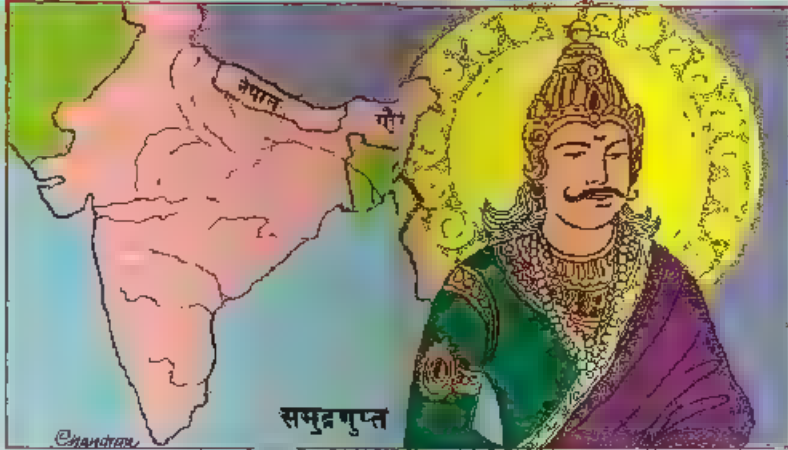

कामरूप राज्य

आपल्या पुराणात ज्यांचा उल्लेख येतो अशा राज्यात कामरूप राज्य प्रसिद्ध आहे. त्याची राजधानी होती प्रागज्योतिषपुर या राज्याचे नाव 'कामरूप' का पडलं? या भूमी वर बो जी इच्छा करील ती पूर्ण होते. म्हणून या राज्याला कामरूप हे नाव मिळाले असे काही विद्वान म्हणतात. दुसऱ्या काही विद्वानांनी या नावाची एक पुराणिका पण आहे. ती अशी- श्रीशंकराच्या त्रिधाणीत काम (मंदन) जलून धूम झाला यावर त्याची परती रति हिने कठोर तपश्चर्या करून शंकराला प्रसन्न केले आणि धूमाला पुन्हा जिनस केले. काशदेवाने इथे आपले रूप पुन्हा धारण केले, म्हणून या भूमीचे नाव 'कामरूप' पडले.

प्रागज्योतिषपुर या नावाचा अर्थ आहे पुनं विश्वकोन ज्योती सारखे नगर!

आजच असाम राज्याचे कांय एके काळचे पुराण-प्रसिद्ध कामरूप राज्य होते आणि गोहाटीचे प्राचीन नाव प्रागज्योतिषपुर! देखील जवळच्या उँगरात कामरूप

समुद्रगुप्त

राक्षसी पालीसाठी खोद-काम

कोणते एके काळी या पृथ्वीवर राक्षसी पाली (जयनाथोर) रहान होत्या यांचा बाबत अतिशय माहिती मिळविण्यासाठी वैज्ञानिक रेल्या एक शतक सर डनकर पयसाच्या आसमंतात खोदकाम करीत आहेत. या एवढ्याच्या जन्मापूर्वी-म्हणजे १४ कोटी वर्षा पूर्वी इथे राक्षसी पाली होत्या, त्याची पायापवतू सावली हाडे बंध सावरत आहेत. यांच्या माग्याने या राक्षसी पाली बाबत आपली काही माहिती मिळेल अशी वास्तवांना आशा आहे.

कमी होत चाललेले व्यसन

संज्या वर्षी अमेरिकेतील घुसपटलाचे व्यसन पाच टक्के कमी झाले. सन १९८९ मध्ये इथे एकूण ५३३०० कोटी सिगरेटी जळून जाऊ लागल्या. एका परीक्षण समितीने आपल्या अनुवांजात तथ्य केले आहे. जागतिकांवा सरकारी वार्षिक सिगरेटीचा उपयोग सात टक्क्यांनी कमी झाला आहे.

राज्यातील प्रसिद्ध देवता कामाक्षा 'च' मंदिर आहे.

पौराणिक कथेनुसार नरकासुर मिथिला सोडून कामरूप राज्यात आला होता. त्याचा मुलगा भगवत याने महाभारतातील युद्धात कौरवांना पक्ष संतला आणि एका युद्धातच त्याचा अंत झाला.

आता आपण इतिहास-काळात पाहू. लाखो तरासे विखने की जवळच इसवी शतकात समुद्रगुप्तचा सामंत राजा पुष्य-वर्मा येथे राज्य करीत होता.

तेराव्या शतकात उत्तरी ब्रह्मदेशातील 'शान' जातीच्या अहोम राजांनी येथे येऊन बराच भूभाग आपल्या अधिकाराखाली आणला. तेव्हा पासून याच नाव आसाम एवढेच अस म्हणतात.

सन १८२४ मध्ये हा प्रांत इंग्रजांच्या ताब्यात आला.

अहोम राजांनी 'शान' जातीची नावे हळू हळू सोडून हिन्दू नावे स्वीकारली. धाडसी राजे म्हणून ते प्रसिद्ध झाले. या राजांनी मुस्लिम व पठाणी राजांच्या आक्रमणापासून आपल्या राज्याचे संरक्षण केले.

आजचे आसाम राज्य ७८,५२३ चौरस किलो मीटर क्षेत्रात पसरलेले आहे. गोहाटी जवळचे दिसपुर सहर ही राज्याची नवी राजधानी आहे.

साहित्य सोनियाचिया खाणी

१. कादंबरीकार 'महामास योग्य' असा इंग्रजीचा पहिला कादंबरी-लेखक कोण ?
२. त्याने सर्वोत्कृष्ट कोणती कादंबरी लिहिली आहे ?
३. ती कल्पित आहे की प्रत्यक्ष घटनांवर आधारिल्ली आहे ?
४. या कादंबरीचे प्रमुख पात्र कोणत्या व्यक्तीवर आधारिल्ले आहे ?
५. फ्रान्स व इंग्रजीत नाटकस्य-निमित्त कृष्ण लक्ष्मणा कवळ २१ व्या वर्षी निधन पावलेला भारतीय कादंबरीकार कोण ?

उत्तरावली

तो कोण ?

विद्यालया कधीनपुरेचा राजा जुहरलाल.

तुम्हाला माहीत आहे ?

१. इराकच्या बहाउल्ला (१८१७-१९२) ने हा छाने स्थापन केला. बर्न छाने-समस्तता व शांतिप्रेम ही याची प्रमुख तरवे आहेत.
२. मल्या दिल्हीत
३. केनेन अर्नाल्ड नामाचा अमेरिकी शास्त्रज्ञ.
४. जून १९४७ मध्ये.
५. कर्नाटक म्हुण्ण अल की पाण्णाच्या पुढे-भावावर केलेल्या तबकड्या जसा उडतात, तसा या त्याला उडताना विसल्या म्हुणून

साहित्य

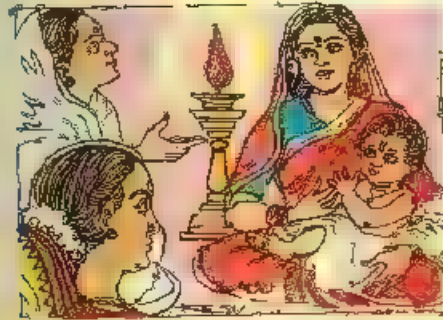
१. डेनियल डेफो (१६६१-१७०१)
२. रॉबिन्सन क्रूसो.
३. प्रत्यक्ष घटनांवर आधारित
४. जेम्सबॉवर सेलफिने नामाचा खलाफी
५. लोक वत

श्री रामकृष्ण परमहंस

आपल्या देशात ज्या महापुरुषांनी जन्म घेतला, त्यांपैकीच एक म्हणजे श्री रामकृष्ण परमहंस हे होते. त्यांच्या जीवनाच्या काळात भारतात काशी त्यांना ओळखताही नसे परंतु नंतर त्यांचे प्रमुख शिष्य स्वाामी विवेकानंद आणि दुसऱ्या काही शिष्यांद्वारे त्यांचे नाव सर्वतोपरी सारे जाणि जनतेला त्यांची चिकित्सा समजली.

बंगालमध्ये एक छोटेसे गाव होते कर्मकुर्. येथे सुखीराम नामाचा एक ब्राह्मण रहात असे. एकदा तो तीर्थक्षेत्र गया येथे दर्शनसाठी गेला असता त्यांना एक अद्भुत असे स्वप्न पडले. त्या स्वप्नात भगवान महाविष्णूचे दर्शन घेऊन त्याला सांगितले की-मी तुला पुढे होऊन जन्माला येणार आहे.

खदीरामची पत्नी कदाबिबीसा १० फेब्रुवारी १८३९ रोजी तिसरे अपत्य म्हणून एक मुलगा झाला. पित्याने बाळाचे नाव ठरवले यशोधर अगवाय रिष्कूच्या अनेक नावांपैकीच हे एक नाव आहे. या बाळाची जन्मकुंडली पाहून प्योतिष्यांनी म्हटले की एक महान् आत्मा या बाळाच्या छाते घराबाहेर अवतरला आहे.

गदाधर असजसा मोठा होत गेला, तसतसा तो व्यक्तिचित्र लोकांचा लाडका बनत राहिला. गाराच्या चिक्या त्याचे कोकुर करताना एकत नसत सहानुभूतीपासूनच तो मोठा हुशार आणि खपळ होता. लळणे-बागडणे अन् दोहणे त्याचा स्वरूपाचें.

कमपूरकूर हे एक सुसंपन्न गांव होते. गावच्या दर्यावे लागणाऱ्या पात्रेकर-साडी त्या गावच्या जमीनदाराला एक धर्मशाळा बांधलेली होती. या धर्मशाळेत साधू-महात्मे नेहमीच वास्तव्यमम असत. गदाधर तेथे जाई अन् वास्तव्यमान घेऊन त्यांचे बोधने एकत बसे ते ज्या कथा सांगत त्या तो मोठ्या आवडीने ऐके !

गदाधर सात वर्षांचा असताना एक विचित्र हिणव्या-हिरव्या कपाचा एकटाच फिरत होता. त्याने सहजच आकाशाकडे पाहिले. काळ्या-निळ्या धडांची पाठशिदधी - कसत पाहण्या-नफेत पयांचा एक वया सडत होता ! सकून ते दूरम मोठे लोभसवाणे होते ते पाहून गदाधरला परमानन्द वाटला ! अन् आश्चर्यात प्रथमच त्याला काही विचित्रशी अनुभूति झाली ही काहीशी समाधि तारकी अवस्था होती !

एके दिवशी काही संवाक्षांनी गदाधराचा वागसंन्याशाचा वेध चढवला, अगला विधुनि फाटकी आणि त्याच वेधात त्याला घरी पाठवून दिले. बणक कमण्डलू हाती घेऊन आलेल्या आपल्या घराला पाहून मार्ज धक्क लागली !

तेथेच तो बेहोश होऊन पडला त्याच्या मित्रांनी त्याला घरी पोचवले. मुदीवर अक्षयावर तो हसत हसत चरकले पाहून जमाना अगदी सामान्य स्थितीत होता तो. पण त्या दिवसा-पासून या समाधी-अवस्थेचा अनुभव त्याच्या वेळोवेळी येऊ लागला.

काठ वर्षाच्या लहान वयातच गदाधर आपल्या मत्पल तीव्र नद्रीची सुकून साखळू लागला. एके दिवशी जमान-वागच्या घरात बसलेल्या भांड-मोठ्या पांडितांना एका समस्येचे उत्तर सापडना, ते खूप वेळी वाजवत राहिले त्यावेळी तेथेच असणाऱ्या वासक गदाधराने उत्तर मोठ्या सहजपणे सांगितले आणि सर्वांनाच आश्चर्याने दोंडाव होत बावायला लागले.

गारात एकाच कलसाचा मोठा उल्लस सागरा केला जस्त होता जिवांच्या इच्छेवरून भगवान विष्णूचा देव धारण करून महाश्वर मंचावर सोपोंपुत्र अस्ता. एकाचवेळी स्थानी समाधि लागल्यामुळे कार्यक्रम मध्येच स्थगित करावा जायला.

न्याय

गदाधरचे वडील कारले आणि आपला पोटा भाऊ राजकुमार मन्मथारोबर तो कलकल्याणा आला. शहरातल्या मोठ मोठ्या दुभारली येजारी जादगारी मधुने आणि आपापल्या उर्वेपात व्यस्त मसणारी रस्त्यातून शकते-तिवडे जाणारी इतकी खुश माणसे पाहून गदाधरला अश्म वाटला

रामकुमारने धुक लहामली संस्कृत पाठशाळा खुलू केली गदाधरही तिथेच धिक्क लागला परंतु काही दिवसांतून तो मोठ्या भयाना म्हणाला-“मसा हे धडे आवडत नाहीत मुलूच! सवा पाठतुं की आपण खर ज्ञान आणि सत्य या नावेतून पाहिली मिलावारे. मला खर ज्ञान हवं!” (क्रमश)

गोवर्धनगिरी राज्यावर राजा नरेख भूपाल राज्य करत होता. तो मोठा दयाळू आणि बुद्धिमान होता. जनतेच्या सुखासाठी नेहमी काही न काही करत असे तो. जनतेच्या अडचणी स्वतःच समजून घेऊन त्या दूर करण्यासाठी तो आदोकाट प्रयत्न करी रोज सकाळी एका ठरीव वेळात कोणीही येऊन आपल्या अडचणी किंवा तक्रारी राजापुढे प्रत्यक्ष मांडू शकें वंतर राजा त्या अडचणी सोडवायचा प्रयत्न करी आपली बुद्धि व सगळ यान्त्रा मक्तीने तो पटकन अडचणी सोडवून देई

एके दिवशी सकाळी रूपानी नावाची एक स्त्री राजाकड आपली तक्रार नोंद-दायला आली. त्या वेळी राजा आपल्या मन्थ्याची काही खास विषयावर बोलत होता. राजाने तिला ताबडतोब विचारले-“काय झालं तारी?”

“महाराज, माझे नाव आहे रूपानी माझे पति रामदेव हे रोज नावेतून नदी पार करून धहरात जातात आणि तिथे आपला व्यापार करून संध्याकाळी घरी परततात पण बी असं ऐकलं की काल सकाळी नदी ओलांडत असताना ते पाण्यात पडून वाहून गेले” रूपानीने आपले म्हणणे मांडलं.

अडचणीने राजाने विचारले-“ऐकलं? म्हणजे याचा अर्थ काय?”

“हो, हो महाराज! मी खरच ऐकलं अस आमच्या शेजारी राधेग्याम नावाचा एक व्यापारी रहातो कधी कधी एकाच नावेतून ते नदी पार होतात, तर कधी निरनिराळ्या नावाही मुकर करतात ते. काल राधेग्याम एका निराळ्या नावेत बसला होता अन् त्याने दुकूनच माझे पति बसलेली नावही पाहिली; ते एकटेच होते

त्या नावेत! नावाही जागरी याने माझ्या पतीच्या हातातली थेंबळी खेचून घेतली अन् त्यांना नावेतून खाली पाण्यात डकळून दिले! ही खर्ब पडना राधेच्यापुढे नुसतज पाहिली ही बातमी ऐकताच मो न्यायासाठी आपणाकडे घाबत आले!" डोळ्यात पाणी असून रूपानीने आपली कथा सांगितली.

राजाचे ताबडतोब आपल्या शिपायांना रूपानीच्या पतीने शरीर नदीतून सोडून काढायला पाठवले; आणि धाणळी एका शिपायाला पाठवून राधेच्यामला सोलावून घेतले.

राधेच्याम माझवतोब हजर माला त्याने राजाला मुबरा करून म्हटले- "महाराज, माझ नाव राधेच्याम! दुसरे

मी आपल्या डोळ्यांनी प्रत्यक्ष पाहिले- जागरीन रामदेवची थेंबळी हिसकावून घेतली आणि त्याला नावेतून नदीत डकळून दिले! दुसऱ्याही दोघाना ओळखण्यात मी बूक करण असकथ आहे!"

आता राजाने रूपानीला विचारले "ठोक आहे, तू सांगू शकतेस, रामदेवच्या बैलीत काय काय होते?"

रूपानी उत्तरली "होय महाराज, बैलीत चाळीस नाणी आणि साक्ष्या होम बांगड्याही होत्या. त्या महाण ठेवून कलं घेण्यासाठीच माझे पति महाराज निघाले होते. ते सर्व लुडगण्यासाठीच जानरीने त्यांच्यावर हल्ला केला असला पाहिजे."

इतक्यात काही शिपायांनी तेथे येऊन रामदेवचं श्रेत हापडलं असल्याची बातमी दिली. राजा आणि बत्ती श्रेत पहायला निघून गेले जाता जाता राजाने एका शिपायाला सोपितले- "तू ताबडतोब जाऊन जागरीला दरबारात येऊन ये." श्रेत पाहून राजा परत आला, तोपर्यंत जागरी तेथे पोचलेला होता.

राजा जागरीला म्हणाला- "तुझ्या बाबतीत तक्रार आहे, की तू रामदेव नाकाच्या व्यापाऱ्याला काल आपल्या नावेतून नवीत डकळून नाकून टाकलेस!"

जागरीने शटकन उत्तर दिले- "महाराज, हे सर्व खोट आहे! रामदेव नावेच्या कडेला बसून पंगत होता अन् तो स्वतः जाणला

आपण नदीत पडला हातहातल्या बैलीसकट तो प्रवाहात वाहून गला महाराज!"

"मग त्याला वाचवायचा प्रयत्न का नाही केलास तू?" राजाने विचारले

"प्रयत्न? वा, वा! प्रयत्न केला तर! तो जेव्हा बुडू लागला, तेव्हा त्याच्या डोक्याचे ओले केस पकडून त्याला वर खेचायचा झुप प्रयत्न केला मी! पण, माझा नाइलाज झाला, वाचवू शकलो नाही मी त्याला! त्याचे ते ओष्ठ केस माझ्या हातातून निसटून गेले." जागरीने आपल्या बाबुने समर्थन करायचा प्रयत्न केला.

आता मात्र राजा फारच रागावला- "अरे नालायका, पैशाच्या लोभाने तू रामदेवला डकळून दिलंस याचा पुरावा

त्या नावेत! नत्वाही जागरी खाने माझ्या पतीच्या हातातली थैली खेचून घेतली अन् त्यांना नावेतून खाली पाण्यात डकळून दिले! ही सर्व घटना राक्षस्यामने कुकूनव पाहिली ही बातमी ऐकताच मी म्णमासाठी आपणाकडे भावत आले!" डोळ्यांत पाणी आणून रूपानीने आपली कथा सांगितली.

राजाने तांबडतोड आपल्या शिपायांना रूपानीच्या पतीचे शरीर नदीतून ओढून काढायला पाठवले; आणि आणखी एका शिपायाला पाठवून राक्षस्यामला सोळावून घेतले.

राक्षस्याम तांबडतोड हजर झाला. त्याने राजाला मुजरा करून म्हटले- "म्हाराज, माझे नाव राक्षस्याम! कुकून

मी आपल्या डोळ्यांनी प्रत्यक्ष पाहिले- जागरीने रामदेवची थैली हिसकावून घेतली आणि त्याला नावेतून नदीत डकळून दिले कुकूनही दोघांदा ओढवण्यास मी तूक करण अक्षम्य आहे "

आसा राजाने रूपानीला विचारले "ठीक आहे, तू सांगू शकतेस, रामदेवच्या पत्नीने काय काय होतं?"

रूपानी उत्तरली "होय महाराज पैलीत चाळीस गाणी आणि माझ्या दोन बांगड्याही होत्या. त्या महाराज ठपून काजें येण्यासाठीच माझे पति महाराज निघाले होते. ते सर्व हजपण्यासाठीच जागरीने त्यांच्यावर हल्ला केला असला पाहिजे "

वीर हनुमान

प्राचीन काळी सुपूर्व पर्वतावर केसरी नावाचा एक वानर रक्षत असे. त्या पर्वतावर असे जवळ जवळ साठ हजार वानर रक्षत. केसरी हा त्याचा तायक होता.

केसरी हा मोठा बलवान व भ्राम्यशालीही होता. तरीही तो बहुचारीच राहिला आणि कठोर तपस्या करून त्याने अनेक अद्भुत शक्ति प्राप्त करून घेतल्या.

त्याचे काळात संवसायन नावाचा एक राजासही त्याचे भागात रहात असे. तपस्या करून त्याने ब्रह्मदेवाला प्रसन्न करून घेतले व तिन्ही लोकांना आपण जिकू शकू असा वर प्राप्त करून घेतला. पण असा वर मिळाल्यापासून तो फार गर्विष्ठ बनला.

मुनि, सिद्ध पुरुष व देव-देवता यांची छळयूक्त क्रूरपणात त्याला आनन्द वाटू लागला.

त्यामुळे आपून सर्व देव ब्रह्मदेवाकड येले आणि 'संवसायनाचा ज्ञास सहन करण्याची ताकद आपल्यात नाही' अशी त्यांनी तक्रार केली, आणि त्यापासून भुक्ति मिळवण्याचा उपायही विचारला. ब्रह्मदेवाने त्या सर्वांना केसरीकडे पाठवले ते सर्व देव आता सबसायनाच्या आशाबद्दल निवेदन करण्यासाठी केसरीकडे येले. आपले निवेदन संपल्यावर त्यांनी विनवले- "केसरी आता या दुष्टापासून तुंच आमचे रक्षण कर. आमचा आता तूच हो."

जगदी त्याच वेळी इकडे मारवमुनि संवत्सावनकरे गंगे व रवांनी जागे मनीष्ट-चिन्तन केले

संवत्सावननेही मारवमुनीना भजतापूर्वक नमस्कार करून विचारले— कोटून भागवत होत आहे आपले मुनिवर? काही खास बातमी?”

“हम्रादि देवता एक बानरा कटून तुला मारण्याचा शव रचीत आहेत ही बातमी तुला देण्यासाठी मी आला आहे।”

हे ऐकून मर संवत्सावनच्या लज्जापावाची माग मस्तकाच्या पोचली. ओठबातं हुकरीत तो म्हणाला, “अरे, जो मांढरा दयाळू बनाने या देवांना प्राणदान दिले होते,

माता हे माझ्याच विवाहचर उठले आहेत काय? मी वच पहातोच मी एक माझ्या माकड बला कडे जाऊ शकतंय ते! माता-परीत मारवळलेले देव जल मारवळण स्वप्न पहात आहेत काय! त्यांनाही माता कडून म्हणाय माफी वाकर काय आहे ती!”

मरवळालच्या वरामनाचे मयकर मावनारा तो राजन होताच लज्जाची तलवार पळून केसरी कपड बाळग पोचला. संवत्सावनने एक हुंकार मरला. तो मावाच ऐकताच केसरीच्या अवळ जलपाच्या देवांची हुकने मीतीने मरवळू जावली! ते सर्व मातपात्राच्या मुहातुन मणि लाडांच्या मागे लपायना प्रसन्न कर लयाले

“माता कुठे पळवार रे तुम्ही? मी तर तुम्हा सर्वांना एकाच बारात मारण्याची कडक टाकली पहा.” असे म्हणत संवत्सावन देवांच्या मागे लागला त्याबरोबर केसरी त्या सर्वांच्या पुढे होऊन या राजसातबोर पाव रोवून उभा राहिला. मग तो म्हणाला— “अरे दुष्टा, माझ्या हातून मरण्यासाठीच जावळ होऊन आला आहेत वच तु! मर वे, तव पाहू माझ्याली!”

“अरे हट! एका माकडाची काप लढायचय! माझ्याची लढायका तर मुद्द मरवान मिवळकरही मिवात तु काय टिकणार माझ्यापुढे? मी माता लाबडतीच

ताबडतीव आपल्या संपत्तीचा फटकारा त्याच्या हातावर मारला, आणि तलवारच त्याच्या हातून गळून पडली !

घाभी पडलेली तलवार उचलायला संवसाधनचे मन तयार नव्हते त्यामुळे आपा तो मुष्टियुद्धाला तयार झाला पण कैसरीने आपल्या मुठींनी त्याला असे दुकलून काढले की खंयटी रक्त अंकुश संवसाधन मरून पडला वया सन्हेने दवावरचे संकट टळले !

आता जाता देवानी कैसरीला सुचवले-
"असा तू आता किती विचल वहाचारी रहाणार? आता विवाह कर आणि गृहस्थाश्रम स्वीकार." देव निघून गेल्यावर कैसरी स्वतःसाठी पोष्य अशी बंधू साधू लागला.

ब्रह्मदेवानं अहिल्या नावाची एक रूपवती स्त्री निर्माण केली आणि गोतम मुनींशी तिचा विवाह करून दिला होता. या दंपतीला एक मुलगी झाली. तिचे नाव होते अंजना.

पूर्वं जन्मी अंजना ही एका विशाचराची धुलवी होती आणि ती एक अजोड अशी मायिका होती त्यामुळे तिचे नाव 'सुकडी' असे पडले. सुकडी एके दिवशी आपल्या स्वयंसेवक हिमालयात विहार करीत असता, तेथील एका सरोवरात स्नान करून एका

आवाजाशी संजळ उभी राहिली. त्याच वेळी अग्निदेव त्या रम्याने जल होते त्यांना पाहून सुकडीला हसू आलं यावर क्रोधित होऊन 'मुठील कमी तू एका वानराला जन्म देशील' अशा आप त्यांनी तिला दिला

नंतर कुंजर नामक एका वानराने पुत्रप्राप्तीसाठी शिवाची तपस्या केली, प्रसन्न होऊन त्याला दर्शन देऊन भयवान शिव म्हणाले- मुला, तुला मुलगा होणे अशक्य आहे, पण एक मुलगी माघ तुला मिळेल त्या सुयोग्य अशा मुलीला माधवा अशापासून एक पुत्र होईल हा मुलगा खूपच प्रसिद्ध होईल आणि तुम्हा वसाचा उद्धार करेल

आता आपल्याला कव्यारत्न केव्हा लाभेल याची कुंजर प्रतीक्षा करू लागला काही दिवसांनंतर गोतम मुनी अंजनाला अंजन त्याच्याकडे आले व तिला त्याच्या हाती सापवत म्हणाले- 'कुंजर, तू या मुलीचे पालन कर' अशा रीतीने तिचा वार सुफळ झाला कुंजर खूपच अनन्यदा आला त्याने अंजनाला खूप लाडा कोडात पाडवले इतके की तो आपल्या आई-वडिलांनाही विसरून गेलो.

अंजना कुंजरलाच आपा आपला पिता समजू लागली होती आणि कुंजरची पत्नी

विध्यावती हिला ती 'आई' म्हणून हाक मारू लागली. अंजना दिसासाठी बाढू लागली व उपर झाली कुंजरच्या मनात आले की आता हिचा विवाह करायला हवा याच बत्तात कैसरीने अंजनाच्या सौंदर्याची आणि सुरेल आवाजाचीही कीर्ति ऐकली होती तिला एकदा पाहून त्याचे म्हणून तो निघाला, त्यावेळी अंजना वनाविहार करत होती. या तदणीची सुवर्णकरान्ति पाहून कैसरी चकित झाला तिचे अद्भुत सौंदर्य पाहून तो तिच्यावर मोहित झाला अंजना आपली पत्नी झाली तर आयुष्यात आपल्याला दुसऱ्या कशाचोही यरज आसणार नाही असे त्याच्या मनात आलं

माझा टाकतो अथ दुःख !" असे म्हणत संवसाधनने तलवार उगारली

इतक्यात कैसरीने एक मोठा दगड उचलून ती खोरात राजासाच्या छातीवर मिरकावला. आ! इगडामुळे त्याच्या छातीचा चुराडा झाला. तेव्हा राजाने जथेच कैसरीच्या छातीवर सदेचा प्रहार केला परंतु उलटा विामुळे गवेबाच मुराडा झाला, कैसरी जरा सुद्धा हलला नाही ! आता संवसाधनने कैसरीवर आला फेकला कैसरीने तो मोठ्या कुण्डलतेने फेकडला आणि आपल्या मुडक्यावर टेकून मोडून टाकला कैसरीला मारायला आता तलवार घेऊन राजास पुढे सरसावला कैसरीने

अंजनानेही केसरीला पाहिले तिलाही तो फार पसंत पडला, पण तिने आपल्या मैथिणींना याबद्दल काहीच सांगितले नाही. वनविहार तिथंच थांबवून ती बरी परतली.

केसरीन पुढल्या दिवशी अंजनार आपल्याला आवडल्याचे आपल्या प्रिय जनांना सांगितलं त्याने विचारले-“अंजनाही माझा विवाह कसा काय घडून येईल वर?”

त्याचे सग-मित्र त्याला म्हणाले-“कुंजर हा आपला नातेवाईक बनायला जगणे योग्य आहे. तेव्हा आपण जाऊन आशाने त्याच्या मुलीला मागणी वालू आणि कन्यादान करून देण्याबद्दल त्याला विनंति करू. त्यान आपली मागणी स्वीकारली नाही, तर

माझ आपण आपल्या बळाचा वापर करू नंतर काही बदोल्दारी भणजे केसरीच्या नाचूने लग्नाची बोलणी करण्यासाठी कुंजरकडे गेली. त्यांनी कुंजरला केसरीची इच्छा विदित केली. केसरीसारखा सुभोग्य बाबई आपल्याला लाभत आहे हे पाहून कुंजर फारच प्रसन्न झाला. त्याने ताबडतोब हे स्वच्छ पसंत असल्याचे सांगितलं आणि अंजना व केसरी यांचा विवाह विधिपूर्वक पार पडला.

पुढे खरेच दिवस अजनाच्या माग्यात अपत्यलाभ आला नाही तिने व केसरीने अनेक पूजा केल्या, तीर्थस्नान इगरे केली, परंतु कशाचाच काही उपयोग झाला नाही शेवटी अंजनाने आपल्यासाठी वासुदेवाची आराधना करायचे ठरवले. केसरीनेही तिला यासाठी अनुमति दिली. ही अंजनाला म्हणाला-“ही तपस्या तु पुंजक-स्वयंसेवा करून कर.” त्याच स्थानी भगवान वासुचे ध्यान करून तिने आपली तपस्या सुरू केली.

शेवटी वासुदेव प्रसन्न होऊन अंजनाला एक दिव्य फळ देऊन निघून गेले. ते फळ भक्षण केल्यावर अंजना गर्भवती झाली. आपली गर्भ-चित्ते पाहून अंजना प्रथम चकित झाली आणि नंतर ही व्याकुळ होऊ लागली.

तेव्हा आकाशवाणी झाली की “मुली वासुक नकोस. एकदा भगवान शिवशंकरांनी वासुदेवाला एक दिव्य असे फळ दिले होते तेच फळ वापुने तुला दिले आहे. तू फळ खाल्ल्यामुळे तुझ्या गर्भात भगवान शिवच मूल म्हणून वाढत आहेत अशा प्रकारे वासुदेवाने तुला गर्भवती बनवण्यात मदत केली, म्हणून तुझा पुत्र ‘वासुपुत्र’ म्हणवला जाईल आणि तिन्ही लोकात त्याला अपार कीर्ति मिळेल.”

अशा प्रकारे त्या अक्षरीरी आकाशवाणी नंतर लुद् वासु-भगवान अंजनासमोर प्रकट होऊन म्हणाला-“मुली, या अद्भुत अक्षरीरी वाणीन तुला जे काही सांगितले, ते सर्व खरेच आहे आता तू बरी जाऊन आपल्या पतीला ही बात दे.” आणि वासुदेव अद्भुत झाला.

अंजनाने बरी जाऊन केसरीला जन्हा सव हकीगत सांगितली, तेव्हा केसरीचा आनन्द गगनात मावेबासा झाला.

अंजनाने एका सुंदर व सुदृढ अशा मुलाला जन्म दिला. जन्मसमयी देवांनी स्वर्गातून धुर्धुति राजकुत्या आणि आकाशातून पुष्पनृषिड झाली. नवजात शिशूला पाहून केसरी आनन्वित झाला. त्याने उत्सव साजरा करायची तयारी सुरू केली. बाळाची झूक सांगण्यासाठी अंजनाने

काही फळ आणावच विचार केला, आणि अक्षरीच्या मऊ शय्येवर त्याला निजवून फळे आणण्यासाठी ती बाहेर पडली. बाळ भुकेल होत. आईपाठापाठ तेही पर्णशाले बाहेर आले. त्याने पुर्वकडे नजर टाकली तर त्याला डोंगरामागून उगवतारा सूर्य दिसला.

सूर्याविन म्हणजे एकाद फळ समजून ते पकडण्यासाठी ते बाळ आकाशात उडाला! सूर्याकडे उडत जाणारा तो मुलगा पाहून यक्ष, राक्षस, नाग वगैरे सबंजण आश्चर्य-चकित झाले! त्यांना असे वाटले की बाता प्रलयच होणार असावा! त्यांना हा कोणी नवीन अवतार वाटला.

त्या मुलाला पाहून सर्व अनुयायी बाबक लागले. तेव्हा सूर्य त्याचे सान्स्वन करीत म्हणाला 'बाबक नका. इतरही तेव्हाच्या साह्याने लोकांचा उद्धार करण्यासाठी अमलका आज्ञेने आहे हा तो मोठा बलवान व पराक्रमी आहे अजून खूप लढाव आहे ना त्यामुळे तो मला एक खाद्य फळ समजून तो वाक्याकड येत आहे तुम्ही विनाकारण बाबक नका "

आपल्याला फळ समजून येणान्या आज्ञेबाबला पाहून सूर्याने प्रेमाने आपली उष्णता कमी केली इतक्यात तो तेच पांचलच सूर्याला पकडून स्थाने आपल्या तोंडात टाकले अन् तो गरम लागला म्हणून तोंडातून बाहेर टाकून घिला! सूर्याला आपल्या हाताने भरपीठ करत तो आरडा ओरडा करू लागला.

तो अमावस्यचा दिवस होता त्या दिवशी राहु सूर्याला मिळतो. सूर्याला मिळायला नेहमीप्रमाणे राहु तेथे आला. त्याला पाहून आज्ञेने जोरान आरडा ला, त्याचा तो

आवाज ऐकून राहु बाबकून गेला आणि तेथून स्वर्गात जाऊन तो श्वेत इन्द्रसमंत पोचला

त्यावेळी विद्यावर हस्त्राचा स्तुतिपाठ करत होते व नारद मुनि भीणावादन करत होते. अस्त्रा नाचत होत्या व चिन्तामणी-पीठावर इन्द्र मोठ्या वाटामाटाने बसलेला होता इन्द्राजवळ जाऊन राहु म्हणाला-"वा, वा! मापण इथे नाच गेल्यात सग्न होऊन आरामात बसून राहिला आहात काय?"

मावर इन्द्र आश्चर्याने बोलला-"सग्न काय झाले? काय भानगड आहे?"

"आज वर्षाचा दिवस आहे मो सूर्याला पकडायला गेलो होतो; पण आणखी एक राहु माझा शत्रु बनून तेथे वाला आणि सूर्याला मिळू लागला. सूर्य व चन्द्र यांना मिळायला आणखी एक राहु असेल, तर माझा काय उपयोग?" राहुन इन्द्राला विचारले

"आणखी एक राहु? कुठे आहे तो? चला शस्त्र बघ?" असे म्हणत वज्रायुध धारण करून इन्द्र ऐरावतावर जाऊन बसला व पुढे निघाला (क्रमश)

सेना-धर्म

एका बावात एक श्रीमंत माणूस रहात असे त्याच्याकडे काम करण्यासाठी नेहमी नवीन नवीन नोकर येत रहात असत परंतु आपल्या कामाद्वारे मालकाला प्रसन्न करण्यात ते नेहमी असफल होत. त्या श्रीमंत माणसाचे वाटे, की आपल्याकडे कामाला घेणाऱ्यांच्यात सेवा-तत्परता नसते, कामात त्यांना रुचि नसते त्यामुळेच कोणत्याही नोकराला तो फार दिवस आपल्याकडे ठेवून घेऊ शकत नसे

एकदा त्याच्याकडे काम मागणारा दोन तरुण आले. त्यांची परीक्षा घ्यायचे मालकाने ठरवले त्या दोघांच्या हाती एक एक टोपली देत तो म्हणाला-"मागल्या माजुला कुलबागेत एक विहीर आहे तिथे जा आणि पाणी काढून तुमच्या टोपल्यात भरून घेऊन या संघावर्तपर्यंत आपलं काम पुरं करू शकलात तर प्रयत्नाला एक एक रुपया

मजुरी मिळेल. दोघेही आश्चर्याने एकमेकांकडे पाहू लागले अन् मुकाटघात घराच्या मागील परमाकडे चालू लागले वाटत मोठ्याने छाट्याला म्हटले-

"मालक तर बावळटच दिसतोय टोपल्यात कमी तरी पाणी टिक्कू शकेल काय?"

"तुला काय वाटतं, मालकाला ही गोष्ट कळत नसेल? छोट्याने विचारले. दोघेही विहिरीशी पोचले आणि पाणी काढून काढून टोपल्यात ओतू लागले. टोपलीत पाणी कसे बरे टिक्कणार? पाणी ओतल्या बरोबर ते गळून जाऊ लागले.

तराही छोटा पाणी काढून काढून टोपल्यात ओततच राहिला. पण मोठ्याला मात्र हे काम निरर्थक वाटले कितीही पाणी काढून टोपल्यात टांका ते आपले अशाच प्रकारे निवून जाणार, काही उपयोग नाही त्याचा! भग्न अशा नसत्या कामात आपला

वेळ कयाळा बाया बालबामचा? असा विचार करून बसून राहिला तो.

चाकटा यात्रे संध्याकळ पर्यंत विहिरीसून पाणी चप्सून चप्सून टोपल्यात टाकतून राहिला. शेवटी विहिरीतून पाणी संपून त्याचरोबर तळणा गाळही निघू लागला. सडूनच त्याची नजर टोपल्याकडे पडली. काहीतरी चमकले टोपल्यातल्या गाळात! त्याने ती वस्तु उचलून पाहिली तर काय? ती एक सोन्याची अंगठी होती! अंगठी घेऊन तो सालकाकडे निघाळा.

मालकाने चाकट्याच्या हातून अंगठी घेत म्हटले—'यासाठीच तर मी तुम्हाला पाणी काढायचं काम दिलं होतं. ही ने तुम्हा मजुरी!' वसे म्हणून चाकट्याच्या हातावर त्याने एक रुपया ठेवला. नंतर घोरल्याला तो म्हणाला—'तू का बरं काम केळ नाहीस?'

लाजने मान झाली झळत घोरला म्हणाला—'आपण तर टोपल्यात पाणी भरतयच काम विल तासन् तास पाणी

मरत राहिल तरी टोपल काही भरणार नाही हे माहीत होतं मला!'

घोरल्याचे उत्तर ऐकून मालकाला हसू आले—'जाण तू समजलास की मला वेळ लागलय; होय ना? पण तुला असच का वाटणं, की टोपल पाण्याने मरणं येवढाच मासा हेतु होता? माझ्या मनातला उद्देश मीच जाणू शकतो, तू नाही. बरोबर ना? मी जे काम सांगितल ते करत रहाण हे तुमं काम! अन् वेळ संपेपर्यंत काम करून मजुरी घेऊन जाणं हा तुला धर्म! कामाच्या कट्याबाबत विचार करणं माझं काम आहे, तुझं नव्हे! हे बघ तुझ्यात सेवा-धर्म मुळीच नाही. काम करणात तुला समर्पण भाव नाही. म्हणून तू मोकरी देण्यालायक नाहीस.' असे म्हणून चाकट्याला त्याने कामाला ठेऊन बसले.

चाकट्याने आपल्या सेवा-बुक्तीने मालकाचे मत निकृंत त्याच्याकडून बाहेर मिळवली, पुढे बरीच वर्षेपर्यंत त्याने त्या श्रीमंत माणसाकडे काम केले.

पुलांभ्याआजारी

वल्लभ नावाचा एक तरुण घोडारच्या गाची काही कामासाठी रेल्या होता. तेथून परत येत होता. अंगळातील पाऊलवाट होती, रस्ता चुकून भलतीकडेच कोठे तरी गेला. एका डिकाणी झाडाखाली एक वयस्कर माणूस झोपलेला होता त्याच नांव झेतल, एक विषारी साप झेतकला जावण्यासाठी येत असल्या त्याने पाहिला. बल्लभान चपळाईने सापाची शेंपूट पकडली नि दूरच्या झाडीत त्याला फेकून दिले.

एवढ्यात झेतल जागा माला. त्याच्या लक्षात आल की वल्लभने आपला प्राण बाबबला आहे झेतल त्याला म्हणाला—'बाळ, अगदी वेळेवर तू माझ रक्षण केलस तुझे उपकार मीकवी विसरणार नाही माझ्याजवळ एक जादूची पिशवी आहे, ती मी तुला देतो. तू बोजन मागितलस की ही पिशवी तुला भोजन देईल.'

वल्लभने आश्चर्याने झेतकला विचारले—'जादूची पिशवी? अन् ती तुमच्या जवळ कशी आली?'

'बेटा, मी बांगला श्रीमंत माणूस होतो. माझ्या भासपासची माणसं माझ्यावर नाही, माझ्या पेशावर प्रेम करीत, गोड गोड बोलून त्यांनी बाक्षा सर्व ऐवा खुदादला. मी मात्र भिकारी झालो. लोकांच्या या वागणुकीने मी वस्त झालो आणि निष्पायास्तव या जंगळात आलो. मध्यतरी मला इस एक महात्मना भेटला. त्याला माझी वधा आली, आणि त्याने मला ही जादूची पिशवी दिली फारा दिवसांनी आन तुझ्या सारखा एक माणूस भेटला फार आनंद वाटला मला!' झेतलने आपली हकिगत सांगितली आणि पुढे म्हणाला—

'आतापर्यंत ज्यांनी माझे अहित केले, त्यांना ही मी मदत देत आलो. बऱ्याच

"मजुरी"

दिवसांनी माझ्यावर उपकार करणारा तूच पहिला माणूस आहेस. म्हणून त्याच्या मदल्यात तुला मदत करणं माझं कर्तव्य नाही का? मला स्वतःची चिन्ता नाही. माझे विवस कसे न करे आतीलच!” शीतलने सांगितले.

वल्लभ म्हणाला—“असं असेल तर, माझी एक मोष्ट आपण मान्य केली पाहिजे. मी पण एकटाच आहे. तुम्ही माझ्या बरोबर चला आणि माझ्या बरी रहा.”

शीतलने हे म्हणणे मान्य केले. दोघे ही जगलातून निघाले आणि रस्ता सोडून काश्त वल्लभच्या गावी पोचले.

काही दिवस आनंदात गेले. जावुची पिवाची जवळ असल्यामुळे वल्लभला आता

भोजनाची काही अडचण राहिली नव्हती. पण वल्लभला एवढ्यात सतोष नव्हता. पुष्कळ पैसा मिळवावा, एक खानदार कर बांधावा आणि नोकर-चाकर ठेवून आरामात दिवस घालवावेत असं त्याला वाटे. आपला विचार त्याने शीतलला सांगितला.

शीतलने वल्लभला सावध केले—“तुम्हा विचार छान आहे. कष्ट करून पैसा मिळवलास आणि मोठा माणूस झालास तर मला त्यात आनंदच आहे. एक मोष्ट मान्य लक्षात ठेव—मी दिलेल्या जावुच्या पिशवीचा दुर्लपयोग करू नकोस.”

श्रीमंत होण्याची आपली इच्छा वल्लभला दाखून टाकता आली नाही. जावुच्या पिशवीतून खाय पदार्थ निर्माण करून त्याने विकायला सुरुवात केली. या विनम्राडवली धंद्यात त्याला फायदाच फायदा दिवू लागला.

आता शीतलने गावात काही लोकांच्या घरी काम करायला सुरुवात केली. वल्लभने त्याला अनेक वेळा असं करायला मनाई केली. पण शीतलने तिकडे लक्ष दिले नाही. इतकंच नाही, पण ती जेथे काम करी तेथे कामाच्या मोबदल्यात पैसे घेत नसे.

गावातले लोक वल्लभला सांगू लागले—

“बाबा, तू तर खूप पैसे मिळवून राहिला आहेस, पण तुम्हाला नव्याने मोठ्या दोतळला का अशी नोकरी का करू देतोस?”

म्हणून एक दिवशी तो शीतलला म्हणाला—“हे वज, तुझ्यामुळे माझी बदनामी होत आहे. तुझ्याच्या घरी जाऊन काम करणं तू आता सोडून दे.”

हसत हसत शीतल म्हणाला—“वल्लभ, मी तुला जी जावुची पिवाची दिली आहे, ती माझ्या पुण्याची श्रुतीक आहे! कोपर्यंत माझं पुण्य शिल्लक आहे तोपर्यंत ही पिशवी काम करील. माझं पुण्य लवकर संपुष्टात येऊ नये म्हणून मी फळाची अपेक्षा न करता तुझ्या लोकांकडे काम करीत आहे.”

शीतलच पुन्हा अशा शीतलने आपल्या उपयोगी पडत आहे हे जेव्हा वल्लभला समजलं, तेव्हा तो गप्प बसला. वल्लभने पुष्कळ घन कामेवून. एक वर्षं मरत रवाने एक घर बांधले. एका जीवत परिवारातील मुलीशी त्याने लग्नही केले.

पण एक दिवशी वल्लभ एकाएकी आजारी पडला. अनेक वैद्य आले मि त्यांनी वल्लभच्या आजाराचे निदान करण्याचा प्रयत्न केला. पण कोणाच्या काही लक्षात येईना.

वल्लभची धावको एका प्रसिद्ध वैद्याकडे गेली. तिने आपल्या पचण्याच्या आजाराची कथा योगी महाराजांना सांगितली.

वल्लभकडे पाहून योगी म्हणाला—“तू परिश्रम न करता तुला मिळविण्याचा प्रयत्न

केलास. अर्थ न करता तू आपली संपत्ति वाडवीत आहेस. आता तू आपाची राहिलास तरी विपदळं कुठं? पैसे मिळविण्यासाठी बड्याकट तत्वेतीची काय आवश्यकता आहे?”

“महाराज, आपण असं का बरं म्हणता? जर प्रकृति बड नसली तर या संपत्तीचा काय उपयोग आहे? या बल-दोळती पासून तुला मिळविण्यासाठी शरीर सुद्धा असणं आवश्यक नाही का?” वल्लभ दुःखी अवस्थेत म्हणाला.

योगीराजांनी आजाराचं निदान केलं—

“धम करणारांसारखं तुलाचा अनुभव वेव्हाचा अधिकार असतो. तुम्ही गोष्ट मोठी विचित्र

आहे. तू तुझ्याचा श्रमाचा उपयोग करीत आहेस. माच तुझ्या पापाच्या पाशी तुला हा वाजार जडला आहे.”

बल्लभने सांगितले—“माझ्या जवळ एक जादूची पिशवी आहे. एका महापुरुषाने मोठ्या प्रेमाने मला ती दिलेली आहे. त्यानेच मला सांगितले की की जर पिशवीचा अधिक उपयोग केला तर त्याचे पाप त्यालाच लागेल, मला नाही.”

“अरे भूर्त्ता, तुझं पाप आपल्यावर घेणारा तो कोणी भला माणूस आहे निश्चित, पण तुझ्यामुळे त्याला खूप श्रम करावे लागत असतील, त्याचं तुझ्या नर खूप प्रेम असेल, तो तुझ्या बर रागावत तसेच; तरी पण तो जे परिश्रम करीत आहे, ते सर्व तुला मिळंकृत करण्यासाठी पाप होऊन एकत्र जमा होतं आहेत. तू अनून ही आपल्या वर्तनात सुधारणा कर, त्या महापुरुषाची सेवा कर. पैसांच्या मागे न लागता जीवनातील खरा आनंद आपण भोगायला शीक. असें केलंस तर तुझा

वाजार हळू हळू जात राहील!” पोष्याने बल्लभला सनं सध्याभून सांगितले.

आता आपलो चूक बल्लभच्या लक्षात आली. त्याने भक्तिभावाने योग्याला नमस्कार केला आणि त्याच्या उपदेशातुसार आपले वर्तन बदलण्याचा निश्चय करून ती घरी परतला.

पैसे मिळवण्यासाठी जादूच्या पिशवीचा उपयोग करणं त्याने सोडून दिलं. त्याने शारीरिक श्रम करायला सुरुवात केली. बल्लभने शेतकऱ्या आपल्या घरी बोकलं आणि आपल्या बहिलांप्रमाणे ती त्याची सेवा करू लागला.

हळू हळू बल्लभची प्रकृति सुधारू लागली. त्याने बराच पैसा जमवला होता, त्यामुळे व्यापार करायला त्याला काही अडचण नव्हती. जसजशी त्याची तब्येत चांगली होऊ लागली तसतशी व्यापारात ही त्याची प्रगति होऊ लागली. आता बल्लभ मुला-समाधानाने आपले जीवन जगू लागला.

प्राचीन काळाची गोष्ट आहे. चीन मधील

एका गावात वांग नावाचा एक गरीब शेतकरी रहात असे. त्याला आपलं असं कोणी नव्हतं; न आई-वडील, न भाऊ-वहीण. तो अगदी एकटा होता. त्याच्या जवळ वारसा हक्काने चालत आलेली फक्त वीड एकर जमीन होती. तो आपल्या शेतात काम करी आणि काही व काही पीक काढी. आपला उदर-निर्वाह करून जे काही शिल्लक राही, ते तो काळजो-पूर्वक जतन करी.

वांगच्या शेताला लागून एक छोटी जमीन होती, बरेच दिवस ती पडीक राहून गेली होती. ही जमीन खरेदी करून ती ही लागवडीस आणावी असा विचार वांगच्या मनात आला.

गावातल्या एका व्यापाऱ्याची ही जमीन होती. एक दिवशी वांग त्या व्यापाऱ्याकडे

गेला नि पडीक जमीन खरेदी करण्याचा आपला विचार त्याने व्यापाऱ्याला सांगितला. त्याची ही इच्छा जाणून व्यापाऱ्याने जमिनीचा चांबलाच दाखता भाव वांगला सांगितला.

वांग जवळ इतकी रक्कम तर नव्हती. जेमतेम अर्धी रक्कम त्याच्याजवळ होती. व्यापाऱ्याने ही रक्कम स्वीकारली नि बाकीच्या रकमेचा कर्ज रोखा वांगकडून लिहून घेतला. जमीन आपल्याला मिळाली अशा आनंदात वांग घरी आला.

असे काही दिवस गेले. एक दिवशी व्यापाऱ्याने विचार केला—वांग आपल्या जमीनीत कसं काम करीत आहे एकदा पहावं! त्याला दिसलं की वांग त्या पडीक जमिनीत नांगर चालवीत आहे. एकाएकी नांगराचा फाळ जमिनीत पुढे सरकेनासा झाला.

वांगने नांगर बांबवला अन् फावड्याने तेथील माती बाजूला केली. व्यापारी तिथ होताना, तो ही लहूपात काय आहे हे पाहू लागला. वांगला खड्ड्यात दोन कळशा सापडल्या. दोन्ही कळशा लूप जुन्या-पुराव्या होत्या, पण हेंदया त्या सोन्याच्या! बायदेवतेची कृपा असली तर ती सोन्याच्या कळशांच्या स्वरूपात एकाखा-कडे जाते, असा त्या काळी बीनी लोकांचा समज असे. हे वांगला माहीत नव्हतं, पण व्यापारी हे चांगलं जाणून होता. व्यापाऱ्याने दावा केला की कळशा वापरला मालकीच्या आहेत. वांगला हे मान्य नव्हतं. शेवे ही कोर्टात न्यायाधीशा-कडे गेले.

आपण पडोळ्यामीन व्यापाऱ्याकडून खरेदी केली नि नांगर मालकीत असताना या कळशा सापडल्या असं वांगने न्यायाधीशाला खगि-तलं. पण व्यापारी म्हणाला-“न्यायाधीश महाराज, हा भाणूस बोकेबाज आहे. ही पडोळ्यामीन माझी आहे. ती मी कोणाला विकलेली नाही. मला स्वतःलाच हवं गेली करायची होती, म्हणून जमीन जमरण्याचं काम मी माला सांगितलं. कळशांच्या रूपात भायदेवता माझ्या घरी चालून आलेली आहे. आता माला फार हाव सुटली आणि खोटं बोलतो आहे. या जमिनीवर याचा काहीही अधिकार नाही.”

वांग काकुळतीला येऊन सांगू लागला-
“हूनर, जवळचा सगळा पैसा देऊन मी

खरोखरीच ही जमीन खरेदी केलेली आहे.”

“बरं तर मग याचा पुरावा काय आहे तुझ्या जवळ?” न्यायाधीशाने विचारले.

आता वांग काय करणार? व्यापाऱ्या बरोबर जसा सौदा झाला, तशी सर्व हकीगत त्याने न्यायाधीशाला कथन केली.

न्यायाधीशाच्या लक्षांत आलं की सोन्याच्या कळशा पाहताच व्यापाऱ्याचं मन बदललेलं आहे. तरी पण थोडा विचार करून न्यायाधीश म्हणाला-“बायदेवतेची व्यापाऱ्यावर कृपा-दृष्टि आहे. म्हणून या कळशा व्यापाऱ्याच्या आहेत!” त्याने व्यापाऱ्याला कळशा देऊन टाकल्या.

मोठ्या आनंदाने व्यापारी घरी गेला.

बग वांग न्यायाधीशाला म्हणाला-

“महाराज, कळशा नाही मिळाल्या तर नकोत मला. पण जमीन कमी माझी जमीन मला देववा. पै-पैसा जमवून एकाच केलेली सर्व रक्कम देऊन मी ती खरेदी केलेली आहे.”

न्यायाधीशाने वांगचं समाधान केलं-
“काळजी करू नकोस. सगळं काही तुझ्या मनासारखं होईल!” वांग विचारा घरी परत आला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी न्यायाधीश काही विषयांसह व्यापाऱ्याच्या घरी गेला नि त्याला कंद केलं. गावात ही वार्ता हा हा म्हणता पसरली. कित्येक लोक व्यापाऱ्याच्या घरापुढे जमा झाले.

त्या सर्व लोकांना उद्देगून न्यायाधीश म्हणाला-“बंधूतो, सोन्याच्या कळशा आपल्या सेगात मिळाल्या असे काल या व्यापाऱ्याने खोटे सांगितले. आपल्या राजाच्या खजिन्यातून चोरलेल्या या कळशा आहेत. आता आता माझ्याकडे ही बातमो आलेली आहे. म्हणून मी व्यापाऱ्याला कंद केले आहे. त्याला आता बांगली जबर विकासा होईल!” असे म्हणत न्यायाधीशाने व्यापाऱ्याकडे पाहिले.

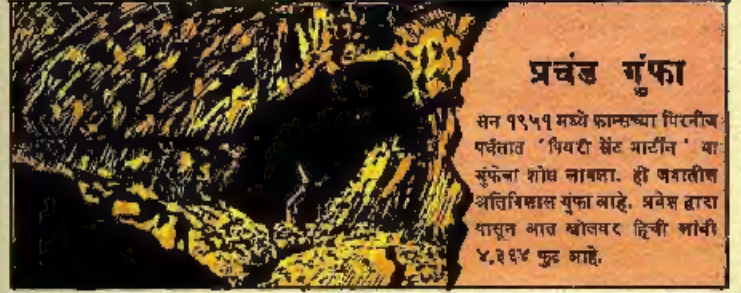
हे सगळे ऐकून व्यापाऱ्याची पाचावर धारण बसली. भोतीने धर धर कापल वो न्यायाधीशाला सांगू लागला-“महाराज, मी काल खोटे बोललो. मी काही अपराध केलेला नाही. सरोसरीच मला कळशांबद्दल काही माहीत नाही, माझी पत्नीक जमीन काही दिवसांपूर्वी मी बांगला विकली. चोरी मागे अंदाचित् त्याचाच हात असेल. माझ्या जमिनीतून कळशा काढून हा माझ्यावर अपराधाचे खापर फोडत आहे. शिक्षा तर बांगला घाली पाहिजे!”

न्यायाधीशाने विचारले-“तू जमीन बांगला विकलीस याचा काय पुरावा आहे तुझ्यासाठी?”

बांगकडून लिहून घेतलेला कर्जरोखा लगेच व्यापाऱ्याने सादर केला. याच क्षणाची वाट पहाणाऱ्या न्यायाधीशाने तो कर्जरोखा बांगच्या हाती दिला जि कळशा ही मागवून बांगला देत म्हणाला-“लोक हो, हा व्यापारी भोकेबाज आहे! बांगच्या जमिनीत मिळालेल्या सोन्याच्या कळशा मिळकत करण्याचा याने वाट घातला. याच्या सांगण्यावर विश्वास ठेवण्याचे काल मी नुसते नाटक केले. या कळशा राजाच्या नाहीत, बांगच्या जमिनीत या सापडल्या म्हणून त्याच्याच आहेत या! सरोसरीच भाग्यवेत्तेन्ही बांग्यावर कृपा आहे!”

वस्तुस्थिती जाणून बांगला खूपच आनंद झाला. न्यायाधीशाची हुशारी आणि न्याय-क्षमतेतील कुशलता पाहून सर्वांनी त्याची तोंड भरून प्रशंसा केली.

निसर्गातील आश्चर्य :

प्रचंड गुंफा

सन १९५१ मध्ये फ्रान्सच्या पिरनीज पर्वतात 'पियरी सेंट मार्टीन' या कुफेचा शोध लावला. ही जगातील अतिविस्तृत गुंफा आहे. प्रवेश द्वारा पासून आत खोलवर हिची लांबी ४.३६४ फुट आहे.

एकमेका करू साहच !

आफिकेतील गेंड्यांच्या पाठी वर नेहमी 'कास्सोपेकर' नावाचा एक पक्षी बसलेला दिसतो. गेंड्यांच्या शरीरावरील नहान-सहान किडे हा वेचून खातो. याच्या शोबदल्यात, पर एकाद संकट झाले, तर हा शीर-शीरात ओरडून गेंड्याला हावब करतो.

बीज

जसे अनुमान केले गेले आहे की, जगात साधारणपणे, कोठे ना कोठे, प्रत्येक वर्गासाठी २,६०,००० बीज बीज असतो.